

SELİM III'ÜN

VELİAHT İKEN FRANSA KRALI LÜİ XVI İLE MUHABERELERİ

Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILICĞLU

T. T. K. Üyesi, Balıkesir Sayfaları

I

Devlette askerî bir ıslahat yaparak günden güne büyüyüp tabii bir hasım vaziyetini alan Ruslara iyi bir darba vurmak istiyen Osmanlı hükümdarı Mustafa III, yıllarca bu arzuyu tahakkuk ettirmek için çalışmıştı; Fakat birinci arzusunu yani ıslahatı yerine getirmeden ve iyice hazırlanmadan evvel el altından Fransa'nın teşvikile kalkıştığı (1182 H. 1768 M.) Türk - Rus harbinde mağlûp olmuş selefleri Mahmud I ve Osman III zamanlarındanberi biriken ve kendi tarafından da bir o kadar daha iddihar edilmiş olan hazineyi tüketmiş ve büyük bir hırsla tahakkukunu istediği emellerinin hiçbirine muvaffak olamadan göçüp gitmişti.!

Bu hükümdar zamanında Fransa ile münasebat iyi gitmiş ve iki tarafın siyaseti birbirine uygun düşmüştü; Rusların, Türklerin zararına olarak cenuba inmesinden ve bu suretle birinci derecedeki ticari faaliyetine halel gelmesinden ürken Fransa, Türkiyeyi askerî ıslahatla takviye etmek istemiş ve tabii hasım olarak önüne Avusturyadan başka bir de Rusya çıkan ve aynı zamanda ıslahat ihtiyacını duyan Türkiye de bunu kabul etmişti.

Fransa kralının bu arzusu (Baron dö Tot) isminde askerden yetişen bir diplomat ile tahakkuka başlamıştı [1]. Vazifesi, Türkiyeyi öğrenip Fransa kralını alakadar edecek malûmat vermektir; Dö Tot, topçunun ıslahı, İstanbul ve Çanakkale boğazının müda-

[1] Baron dö Tot (1755) de yeni Fransız sefiri (*Kont dö Verjen*) ile beraber İstanbulla gelmişti.

faası ve Boğaziçi kalelerinin plânlarını tanzim ve inşalarına nezâret ve Haliçte Hasköy tophanesinde yeni top dökümhanesini ihdas vesair vazifelerle mükellefti; bu sâyede 1187 de [1773] sürat topçu kıtası teşekkül etti ve Fransadan da zabitler getirildi.

Oğlu Selim III ün iddia eylediğine göre, Mustafa III, Prusya ve İngiltere devletlerinin vaziyeti tehlikeli görüp mümanaat etmelerine rağmen [1] Fransızların teşvikine ve yardım edecekleri vaidlerine kanarak Rusyaya karşı harp açmış, muvaffak olamıyarak üstelik Kırımı elden kaçırmış ve Fransadan hiç bir yardım görmemişti.

Abdülhamid I in ilk zamanında faaliyeti durdurulan ıslahat bir müddet sonra Halil Hamid paşanın sadareti esnasında hümmalı bir surette devam etmiş ve bu faaliyet 1789 da hükümdar olan Selim III zamanında - birkaç senelik tevakkuf istisna edilecek olursa - olanca hızile temadi eylemişti.

Babasının, Fransız dostluğunu güttüğünü gören Selim III daha veliaht iken aynı suretle hareket eyliyerek Ruslardan, Türklerin intikamını almak için daha o zamandan Fransa kralı On altıncı Lüi'nin ittifakını veya yardımını temin eylemek istemişti.

Türkiyenin Fransaya karşı olan bu temayülünü pek fazla görenler [2] ve bundan dolayı bilhassa Selim III ü muâhaze edenler vardır; fakat zannımca bunda haksızdırlar; çünkü Türklerin asırlarca çarpıştıkları Nemçe [Avusturya] nin yanında bir de büyük bir Rusyanın yer alması ve bunların icabında müttefikan Türkiye aleyhine hareket etmeleri bilhassa askeri ıslahata muhtaç olan Osmanlı devletini sarsmış ve korkutmuştu; bu hale karşı Türkiye birinci derecede lüzumlu olan askeri ıslahat için Fransadan başka nereye baş vurabilirdi? Prusya henüz teşekkül devresinde olup İngiltere ise denizci olduğundan Türkiye için, askeri teşkilâtı muntazam olan Fransadan başka müracaat edecek devlet var mıydı?

İşte bundan dolayı Selim III, tâ veliahtlığından itibaren vefatına kadar muhtelif tazyiklere rağmen babasının da devam ettiği Fransız dostluğuna sadık kalmıştır.

* * *

[1] Selimin, On altıncı Lüie gönderdiği mektuptan.

[2] On sekizinci asrın iptidasından başlayıp gündün güne artan ve bu suretle Fransızlara birçok menfaat temin eden (Türkiye - Fransa) dostluğu, Selim III zamanında Avrupadaki siyasi hâdiselerin de tesiri sebebiyle kuvvetli bir şekil almıştı.

Son zamanlarda Topkapı sarayı Arşivi tasnif olunurken orada Selim III ün daha veliâht iken Fransa kralı onaltıncı Lui ve Hariciye Nazırı ile mektuplaşmalarına dair bazı vesikalar çıkmıştı [1]. Bu vesikalar on altı tanedir; bunlardan ikisi Selim tarafından Fransa Kralı ile Başvekiline yollanmış ve diğer ikisi de cevap olarak Onaltıncı Lüi ile Hariciye Nazırı *Kont dö Monmoren* taraflarından gönderilmiştir. Diğer vesikalar ise Selimin mahremi olup Avrupaya gitmiş olan Safiye Sultan zâde İshak beyin ve İstanbulda Fransız sefiri *Şuvazöl Guffiye* ve Amedi Ebubekir Ratib Efendinin mektuplarından mürekkeptir

Bu vesikalar arasında Selimin Fransa Kralına ve Hariciye Nazırına gönderdiği 1200 Ramazan iptidası [1786] tarihli mektupların asılları yoktur; tabii bunlar Fransa Arşivinde bulunmaktadır; Lüi ile Hariciye Nazırından gelen mektupların da asılları olmayıp tercemeleri vardır; çünkü bunlar İstanbulda Fransız sefarethanesinde Türkçeye çevrilerek takdim edilmiş olduklarından asılları belki sefarethanede kalmış ve belki de Selimin cülûsundan sonra Saraya verilmiştir; fakat henüz elimizde olmadığından tercemele-rile mukabele kabil olamamaktadır.

Bu vesikalar bulunmadan evvel Selimin veliâht iken Fransa Kralı ile mektuplaştığını biliyorduk. Bu hususta Fransa Hariciye Nezareti arşivindeki vesikalarla bizi ilk defa tenvir eden esbak Paris sefiri Salih Münir [Paşa]dır. Muhterem Salih Münir Çorlulu-nun 1912 senesinde (*Louis XVI et le Sultan Selim III*) adile Fransanın (*Revue d'Histoire diplomatique*) isimli siyasi tarih mecmuasında neşrettiği bu kıymetli yazı, Osmanlı Tarih Encümeni Mecmuasında sayın üstadımız Bay Halil Ethem'in neşrettiği bibli-yoğrafik bir makale ile malûmumuz olmuştu [2].

Ben, bu makaleyi yazmak için Arşiv vesikalarını tetkik ederken eski vezirin kıymetli yazısından da istifade ettim; bu mühim makaleyi hayli aradım ise de İstanbulda bulduramadım; nihayet kendileri hususî kütüphanelerindeki nüshayı lutfettiler. Burada kendilerine teşekkürlerimi arzederim.

[1] Tasnif esnasında bulunan bu vesikaları, o sırada Tasnif Heyeti Reisi bulunan Bay Mümtaz görüp beni haberdar etti ve kıymetli arkadaşım (Bay Tahsin Öz) ün delâletle fotoğraflarını aldım: Her iki muhterem arkadaşına teşekkür ederim.

[2] Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası Sene 5 Sayfa 62.

II

Abdülhamid I in şahsiyeti ve veliaht Selimin memleket hakkındaki düşüncesi ve saltanata geçmek hırsı :

(1774 m — 1187 h) da babası Mustafa III vefat ettiği zaman Selim, on üç yaşında idi. Amcası Abdülhamid I in saltanatu zamanında kendisinden daha evvelki osmanlı veliaht ve şehzadelerine nisbetle epi serbest bırakılmıştı. Abdülhamid I tab'an halim ve ahlâkı iyi bir hükümdar olduğundan kardeşinin oğluna biraz serbesti vermiş ve hattâ bu yüzden saltanatını elden kaçırmak tehlikesi bile geçirmişti. [1]

Selimin yaşı ilerledikçe bu müsait hayattan istifade etmek yolları açılmıştı; amcasının gösterdiği müsaadeyi sui istimale başladı; buna da sebep işlerin iyi gitmemesini iştmesi ve bilvasıta hariçle temas ederek malûmat alması idi.

Abdülhamid I memlekette ıslahat yapmağa taraftardı ve bunu bizzat kendisi istiyordu; bazı tarihlerle tarihçilerin zan ettikleri gibi köşeye çekilmiş, sırf ibadetle meşğul ve dünya ahvalinden haberi olmıyan bir hükümdar değildi; bilâkis on sekizinci asırda gelen osmanlı hükümdarları arasında Selim III istisna edilecek olursa devlet işleriyle en ziyade alâkadar olan ve hatta bunu teferrüata kadar takibeden bir devlet reisi idi; kendisine takdim edilen her arz teskeresi veya telhisi okuyarak kenarına mütaleasını yazar yahut herhangi bir iş hakkında veya tebdil gezerken gördüğü yolsuzluklara dair re'sen direktif verirdi; Arşiv [hazinei evrak] vesikaları arasında yazılarıyla en ziyade faaliyet gösteren ve işleri takipten usanmıyan bir hükümdar olarak görölmektedir; batıl itikatlara bağlı ve basit düşünceli sadrazamların bazı mütalâalarını gayet zarifane reddetmek ve sakim itikatları hakimâne tenkit eylemek âdeti idi.

Abdülhamid I bu güzel hallerile beraber enerjiden tamamiyle mahrum denecek derecede zayıf idi; tesir altında kalarak iyi başlamış olduğu işleri yoluna koyamıyordu; cahil Habeş ve Çerkes köle ve cariyeler arasında babası Ahmet III ün خلع hal'inden itibaren yarım asra yakın sıkı bir kafes hayatı geçiren Abdülhamid,

[1] Türkiyat mecmuasının beşinci numarsındaki (Halil Hamid paşa) isimli yazımıza müracaat.

hükûmet ettiği müddetçe çok zaman kaptanı derya gazi Cezayerli Hasan paşanın nüfûz ve tesiri altında kalmıştır.

İşte Abdülhamidin böyle tesir altında kalarak başladığı işleri bozması bir kısım devlet ricali üzerinde fena tesir bırakıyordu; Gazi Hasan paşanın her işe karışması, kendilerine tam selâhiyet verilen Sadrîâzamların işlerini bozması memnuniyetsizlik uyarıyordu, Hasan paşanın her dediği yapılıyor ve kat'iyen reddedilemiyordu; Çeşme vakasından sonra Ruslara karşı Boğazi müdafaa ile, Mora, Suriye ve Mısırdaki mühim hizmetler eden bu mücahit vezir, tam manasile bir (saltanat Ata beyi) makamında idi; idam etmek istediği bir adamı Abdülhamid bile elinden alamıyordu; nitekim bu makalemizin kahramanı olan İshak bey onun elinden kurtulmak için Avrupaya gitmeğe mecbur olmuş ve Abdülhamidin de müsaadesile Fransaya gitmişti.

Devlet adamları arasında Selimin babası yani Mustafa III ün adamları ve Veliâht Selimin taraftarları vardı; bunların başında vezir İsmail Raif paşa bulunmakta idi; bu sırada samimi olarak islahat yapmak istiyen Abdülhamid, dirayet ve iktidarını bizzat takdir ettiği devlet kethüdası Halil Hamid efendiye sadrazam tayin etmiş ve kendisine mutat üzere vasi ^{واسع} salâhiyet vermişti. (1197 Muharrem 1782 birinci kânun).

Halil Hamid paşa, iki buçuk sene süren sadrazamlığı zamanında mühim işlere teşebbüs eyleyerek bir kısmını kuvveden fiile çıkardı; lâkin nüfuzu, Hasan paşanın tesirile kuvvetli yürüyemiyordu; Halil Hamid paşa, başladığı islahatı yürütebilmek için veliaht Selim taraftarlarile anlaşarak Abdülhamidi hal ^{حک} etmek istedi; fakat muvaffak olamıyarak kelleyi verdi; bu vak'a üzerine Abdülhamid I artık tamamen saltanat tebeddülünden kendisini haberdar eden gazi Hasan paşanın elinde kaldı.

İşte veliaht Selim, bu hadise esnasında yirmi dört yaşında bulunuyordu; anın bir an evvel hükümdar olmak ümidi bu suretle suya düşmüştü; hariçle münasebatı kesilerek serbestisi tahdit edildi; fakat o, hariçle olan münasebatını evvelce iyice tertip etmiş olduğundan bundan sonra dahi hükümdar oluncıya kadar aynı vasıtalar ile muhabereyi temin etmişti. Vesikalara göre Selim, hükümdarlığa hazırlanıyor ve daha şimdiden devletine dost ve müttelik arıyordu. Abdülhamid, genç veliahtın hükümdar olmak için gösterdiği hırsı ve şedit arzuyu pek iyi biliyor ve fakat yine alicenab

davranıyordu. Abdülhamid, tabii yeğeninın Fransa ile olan muhaberesine vakıf değildi; Selim de saltanata geçmek için mukadder olan zamanı beklemeğe mecbur olmuğu.

Selim, elde ettiği adamları vasıtasile Fransa ile temas etti; zaten ıslahat münasebetlerinden dolayı Fransadan heyetler geliyordu; Selim de devletin selâmetini Fransa ile eyi münasebatta buldu; esâsen vaziyette bunu icabettiriyordu.

(1188 H. 1774 M) senesinde yapılan Kaynarca muahedesinden sonra, Rusların muahede hilâfına hareketleri ve Kırım üzerindeki vaziyetleri ve nihayet Kırımın ilhaki gibi harbi icap ettirecek sebepler ortada mevcut iken o zaman buna cesaret edilememiğu buna da sebep Fransanın tavsiyesi idi; fakat daha sonra Koca Yusuf Paşanın sadaretinde evveldenberi yapılmakta olan hazırlığa güvenilerek Kırımı istirdat eylemek arzuları uyanmığu.

İşte İstanbulda Ruslara karşı harp ilân etmek üzere bir cereyan olduğu esnada Veliâht, İshak beyi bir takım mektuplarla Fransaya gönderiyordu [1200 ramazan 1786 mayıs]. İshak beyin vazifesi Avrupa ahvaline vukuf peyda ederek askeri sanayi ve fûnûnı tahsil etmek ve Selim hükümdar olduğu vakit Fransa ile yapılacak ittifakın esasını ihzar eylemektir.

III

Selimin mesalsini kim tertip ediyor ve Fransa sefarethanesile münasebatını kimler temin eyliyordu?

Selimin Fransa sefareti ile münasebatı, Fransız sefiri (Sen Prist) in daha İstanbuldan ayrılmasından evvel başlamığu; bunun yerine gelen Sefir (Kont Şuvazöl Guffiye) zamanında ise bu münasebat asıl faal devresine girmiş oldu.

Fransa sefarethanesile Selim arasındaki muhabereyi Avrupaya gidinceye kadar İshak bey temin ediyordu [1]. O, Avrupaya gittikten sonra tabib (Lorenzo) aynı vazifeyi görmüğu [2]. Selimin Fransa Kralına ve Fransa Hariciye Nazırına gönderdiği mektupları

[1] Suvazöl Guffiyenin Veliâht Selime gönderdiği birinci mektubu.

[2] Suvazöl Guffiyenin Veliâht Selime gönderdiği ikinci ve üçüncü mektuplar.

kendisi yazmıyordu; bunları yazan o tarihte âmedcilik hizmetinde bulunan Tosyalı Ebubekir Ratib efendi idi [1].

Ratib Efendi, kendisine Selim tarafından nereye, ne yazılacağı bildirilirse; o da müsveddesini kaleme alır, yazılacak kağıdın cinsi ile eb'adını, neresinden yazılmak lâzım geldiğini tayin ederek arzeder; Selim de Ratib Efendinin müsveddesini söylendiği tarzda kendi yazısıyla beyaza çekerek icab eden yere gönderirdi. Ratib Efendinin bu hususa dâir Velihta yazdığı mektuplar arasında derkenar olarak malûmat vardır. Meselâ Selimin 1200 senesi ramazanı iptidası tarihile [1786 mayıs] Fransa Kralı On Altıncı Lüi'ye gönderdiği mektubun müsveddesini tertip eden Ratib Efendi bu müsveddenin başlığının kenarına şunları yazmıştı:

«İnce kalem ile bu kâğıt [müsvedde kâğıdı] miktarı bir abâdi kâğıt kesip yazasız; kâğıdın bunun gibi [müsvedde gibi] yukarisından başlayasız, hattâ yazı sık düşmeye ve kâğıt bundan uzunca bile kesilse mani değildir ve yukarudan başlamakta zarar yoktur; devletialiyeye kaidesine muhalif değildir».

Yine Ratib Efendi aynı müsveddenin sol tarafının üst kenarına da:

«Bu müsveddeyi sakınup zayi etmiyesiz; inşaallahü Tealâ devlet ve ikbal ile tahta cülûs buyurduğunuzda her kimi reisülküttab ederseniz bu müsveddeyi ana verüp benim şu minval üzere Fransa Kralına mektubum ve sözüm ve anda adamım vardır deyu emredersiz, olzaman lâzım olur; kulunuzda bir müsveddesi var idi ihrak eyledim malumı hümayun buyrula»

Diye mütaleasını arzetmişti. Yine Ratip Efendi İshak beyden gelen 1201 şaban 11 [1787] tarihli iki mektuba Selim ağzından verilecek cevap müsveddesini yazdıktan sonra bunun altına:

«Benim efendim; bundan ziyade İshak beye yazılmasun; zira anda gösterir ve ziyade şey söyler, bizim yazdığımız heba olur, hem başka mahzur dahi vardır» diye Velihtı ikaz eylemektedir.

Fransa Kralından, Selimin gönderdiği mektuba gelen cevaba Velihtın ne suretle mukabele ettiğine dair vesika yoktur; yalnız Ratip Efendinin bir cevapname kaleme alıp Selime gönderdiği

[1] Ratib efendinin Selime takdim ettiği mektuplarının birincisinde (... kulunuza mukaddem ve müahher gelen emirnamelerinizde buna devletçe cevap yazmalı, devletler kaidelerini sen bilirsin deyu abdi âciz kulunuza ferman buyurduğunuzdan maada diğer emirnamenizde dahi «.. Canım Ratib Efendi mektuplarda yalvarır ve niyaz yüzünden yazma; minnetsiz ve korkusuz yaz» deyu» emir ve fermanı hümayunları ben kulunuza sadır olmuştu) diyor.

anlaşıyor; çünkü Ratib Efendi Selime takdim ettiği iki mektubunda da verdiği cevaplardan ve bunun esbabı mucibesinden bahsetmektedir ve hattâ mektubunun sonlarında «şimdi bu yazdığım kralın mektubuna cevaptır; başvekile bu ihtimam olmaz; hem anın mektubunda hiç bir şey yoktur: siz efendimiz bunu beyaz edince [edinceye kadar] anı dahi gönderirim ve kâğıdını kestim; hemen kulunuz nasıl yazdım ise siz efendimiz dahi dikkat buyurasız yanlış yazılmasun; oldukça güzel yazmağa ihtimam ve himmet buyurasız ve İshak beye yazılacağı dahi ardısıra gönderirim; on on beş gün bundayız [1] Davutpaşada dahi birkaç gün, beş altı gün otururlar imiş» diyor.

*
*
*

Veliahtlığı zamanında Selim III e bu suretle hizmet eden Ratib Ebubekir Efendi, üç lisanda şair olup devrinin kıymetli devlet adamlarındandı; aslan Tosyalı olup on, on beş yaşında İstanbula gelmiş divanı hümayun amedcisi Ethem Efendinin dâiresine intisab ederek tahsil görmüş ve amedi odasına alınarak daha sonra da amedci olmuştu.

Ratib Efendi, Selimin cülûsile beraber kendisine iyi bir istikbal temin edilmiş olacağını ümit etmiş ise de fazlû kemaline munzam olarak Selimin kendisine teveccühünü çekemiyenlerin tertip eyledikleri hileler dolayısıyla bir çok zamanı küçük memuriyetlerle menfalarda geçmiş ve en son tayin edildiği reisülkitaplıktan azl olunarak sürgün edildiği (Rados) da Kapdanı Derya Hüseyin Paşa marifetile idam olunmuştur [1214 H. 1799 M.]. Katlini icap ettiren kabahatinin ne olduğunu tarihler yazmıyorlar; Cevdet tarihi, düşmanlarının azlettirmekle kanaat etmeyüp (sem'i hümayuna bazı eracif ilka ile bir mertebe dahi gazabı Selim haniyi teşdit غضب سليم خانى تشديد) eylemeleri üzerine idam edildiğini yazmaktadır; Süleyman Faik efendi ise (Sefinetürrüesa سفينة الرؤسا) zeylinde hasımlarının isnat ettikleri cünha ve kusurdan beri olduğunu beyan ediyor; tercemei halini ve şiirini yazan Fatin tezkeresi de bir şey söylemiyor; vak'a nüvis وقعه نویس Halil Nuri bey, reislikten azlini yazdığı esnada (o esnada bazı eracif) in duyulmasına mebni (1212

[1] Bu sırada Rusyaya karşı harb ilân olunmuş, Avusturyalılarda bize karşı harp açtıklarını bildirmişlerdi; ordu hareket etmek üzere olduğundan Ratib Efendinin (on on beş gün bundayız) demesi bundan dolayıdır bu mektubun 1202 cemaziyelevvel veya âhır aylarında yani 1788 şubat veya martı içinde yazıldığı anlaşılıyor.

safer sonu) azledilerek Rados adasına nefyedildi demektir. Hü-lâsa bir zaman Selimin makbul ve mergubı olan Ratib Ebubekir efendinin katlinin sebebi meşkûk bulunmakta ve tahmine göre mühim bir hadise ile alâkadar görünmektedir. (1206 H 1791 M) de sefaretle Viyanaya gonderilen Ebubekir Ratib efendinin güzel bir sefaretnamesi vardır ve basılmamıştır.

IV

Veliht Selim'in Fransaya gönderdiği İshak Bey kimdir ve ne yapmıştır?

Vesika suretlerini neşretmeden evvel İshak beyden bahsetmek lâzımdır. Bizim tarih ve tercemeihal kitaplarımızda İshak beye dair malûmat yok. Sicilli Osmanî, Safiye Sultan ve zevci Hüseyin Paşa evlâd ve torunlarından bahs ile bunların Beşiktaşta Köprübaşı mezarlığındaki aile kabristanında medfun olduklarını bize bildirdiği halde İshak beyin ismini zikretmemektedir. Ben, gerek Topkapı Sarayındaki arşivde bulunan mektuplarından ve gerek Salih Münir Çorlulunun makalesinden çıkarmak suretile İshak bey hakkında şimdilik mümkün olduğu kadar malûmat vereceğim. İshak beyin ecdadı hakkında Sicilli Osmanide de bazı kayıtlar olduğundan onlardan da istifadeyi ihmal etmedim.

İshak bey, yukarıda yazdığımız gibi Safiye Sultan ve Hüseyin Paşa evlâdındandır. Safiye Sultan Dördüncü Muradın kızıdır; bunun kocası Hüseyin Paşa ise (1061 H. 1650) ve (1066 H. 1655 M.) da iki defa sadrîâzam olan Siyavüş Paşanın küçük kardeşidir. İshak beyin cediti, Salih Münir paşa makalesinde Girid Fatihî deli Hüseyin paşa olarak gösterilmiş ise de Girit valisi meşhur deli Hüseyin paşanın Sultanla evlendiğine dair tarihlerimizde bir kayıt olmadığı gibi Mehmed isminde oğlu olmayıp oğlunun adı Sarı Mustafa paşadır.

Hüseyin Paşa ile Safiye Sultandan Mehmed Rezmî Paşa ile Rukiye Hanım Sultan doğmuştur. (1131 H. 1718 M.) de vefat eden ve aynı zamanda şair olan Mehmed Rezmî paşanın Abdullah ve Ebubekir isimlerinde iki oğlu olup evvelkisi (1156 H. 1743 M.) de ve ikincisi (1164 H. 1750 M.) de vefat etmişlerdir. Bundan sonra aynı âileden olarak Abdi Bey [vefatı 1187 H. 1773 M.] Mehmed Sadık Bey (1194 H. 1780 M.) ve İsmail Bey [1201 H. 1786 M.] Ahmed Bey [1217 H. 1802 M.] Daniş Bey [1253 H. 1836 M.] sene-

lerinde vefat etmişlerdir. Bu, Mehmed paşa hafitleri arasında İshak Beyin adı yoktur. Münir Paşa makalesindeki kayıttan İshak Beyin, İsmail Bey isminde bir kardeşi olduğu görülmektedir. Bu isim Sicilli Osmanide de vardır; fakat İsmail Beyin babasının kim olduğu bilinemediğinden bunların bir silsilesinin tertibi şimdilik kabil olamamaktadır.

İshak Beyin babası Kapıcıbaşıdır; Âile (Safiye Sultan zâde) likle şöhret bulmuştur. İshak Beyin Kapıcıbaşı olan babası ölünce kardeşi İsmail Beyle beraber saraya alındılar; her ikisi de orada yetişti. İshak Bey (1183 H. 1769 M.) de Peşkirağası oldu, Padişahın abdest alışlarında ona havlu tutuyordu; haris ve cevval olan İshak, bu tarihlerde devam etmekte olan (Türk - Rus) harbinin tam civcivli zamanında saraydan orduya çıktı ve harpte bulunarak yaralandı; 1770 de İstanbula gelerek yaralarını tedavi ettirdikten sonra donanma hizmetine girdi; meşhur Çeşme muharebesinde bulundu ve bundan sonra da Kaptanı Derya Cezayerli Gazi Hasan Paşaya intisap eyledi.

İshak Bey (1188 H. 1774 M.) senesinde Kaynarca muahedensinin akdine kadar, Gazi Hasan Paşa ile beraber bulunmuş ve sonra Hasan Paşanın husumetini celbedecek bir hareket yapması üzerine kaçmağa mecbur olmuştu.

Gazi Hasan Paşa, Ruslara son derece hasımdı; onların lâfını söyleyenlere bile kızardı; halbuki serküzest peşinde koşan İshak Bey, harp esnasında Yedikulede hapsedilip sulhü müteakıp serbest bırakılan binbaşı *Zorich* ile dost olmuş ve hattâ ona dört bin ruble kadar ödünç para vermiş ve bundan başka *Zorichi* müslüman elbisesi giydirerek Ayasofya camiine götürmüştü.

O zamana göre ehemmiyetli bir hâdise olan bu işi saltanat Atabegi olan Cezayerli Hasan Paşa duymuş, takdir ettiği İshak Beyin harpte gösterdiği yararlığı bile nazarı dikkate almayarak derhal idamını talep etmişti. İshak Beyin hayatını kurtarabilmesi için Türkiye haricine çıkmasından başka bir çare yoktu. İshak Bey, bir aralık Rus binbaşı *Zorich* ile görüşüp onun tavsiyesile Petersburg [Leningrad]a gitmeğe karar verdi; bundan biraz sonra (Baron dö Tot) a tesadüf etti ve anıyla da konuştu; Baron dö Tot, İshak Beyi Rusyaya gitmekten vazgeçirdi ve (Paris) e gitmesini tavsiye eyledi; İshak Bey, Türkiyede ıslahata memur olan (Baron dö Tot) un talebesi olduğundan bu tarzda hareketi tercih eyledi.

İshak Bey, İstanbulda bulunurken efendisi Mustafa III ün oğlu veliaht Selim ile münasebet tesis ederek Selimin Fransız sefaret-

hanesi ile olan muhaberesini temin ediyordu; bundan dolayı Fransaya gidecek olursa sefaretten muzaheret göreceğini anladı. 1786 da, Fransanın İstanbul sefiri olup o tarihte ayrılmak üzere olan *K. de Saint Prist* de İshak Beyin Fransaya gitmesini temine çalışıyordu. Şehzadeliği zamanından beri babası gibi Fransız siyasetini takip etmek istiyen veliht Selim, İshak Beyin Fransaya gitmesinden memnun oldu; el altından, amcası Abdülhamid'in haberi olmadan Fransa Kralile mektuplaşmak hususundaki arzusu bu suretle vukua gelmiş olacaktı. Selim ile sefaret arasındaki muhabereyi idare eden İshak Bey, İstanbuldan ayrılınca aynı vazifeyi saraya girip çıkan (Tabib Lorenzo) nun görmesi de kararlaştırıldı [1].

Kendilerinin mütalealarına göre Kont dö Prist bu suretle Türk - Fransız menafiine bir hizmette bulunmak ve Ruslara merbut ve meyyal olan Fenerli Rum tercemanlarının elinden Babıâliyi kurtarmak istiyordu; İshak Bey lisan öğrenip gelecek olursa siyasi muhaberat ve siyasi evrakı Rusların menfeatlerine uygun bir surette terceme eden rumların yerine müslüman terceman kaim olacaktı; Rusların siyasi muvaffakiyetlerini istirkap eden ve Türkiyeyi kendi ellerine almak ve kendi arzularına göre hareket ettirmek istiyen Fransızlar için o tarihte böyle bir muvaffakiyet pek yerinde idi.

İshak bey daha yola çıkmadan evvel sefir Senperist, İstanbuldan ayrılmış ve yerini yeni Fransız sefiri *K.de choiseul Gouffier* işgal etmişti. [2]

İshak bey yola çıkmadan evvel yeni Fransız sefiri Anın hakkında hariciye nazırına mektup yazarak bazı tavsiyelerde bulunuyordu. 20 birinci teşrin 1786 [1201 hicri sefer ayı] tarihile İstanbuldan, Fransa hariciye nazırı (Kont dö verjen = *K. de vergennes*) e göndermiş olduğu şifreli bir tahriratta :

İshak bey için değerli bir muallim bulunması ve bu muallimin ani mütalâa ve mükaleme ile iştilal ettirmesi ve genç türkü sefahet yollarından menedecek karakterde Paris ve daha ziyade

[1] Vesikalar arasına koyduğum Şuvazöl Guffiye (*Choiseul Gouffier*) nin Selime takdim ettiği birinci, ikinci ve üçüncü mektupları.

[2] Topkapı sarayı Arşivindeki vesikalara göre Selim daha evvel Fransa sefareti vasıtasile Fransa ile münasebatta bulunarak bu hususa bir adamını memur edeceğini fransa hükümetinden istizmaç etmişti. Bunun üzerine Fransız sefiri Şuvazöl Guffiye acele bir memur çıkarup Fransaya göndermiş ve muvafık cevap gelir gelmez İshak beyin gitmesi takarrür eylemişti; Hatta sefir, İshak beyin Fransız devletinin misafiri olacağını ve hizmeti hümayunda istihdam için tahsil ettirileceğini beyan eylemişti' (Makalenin sonundaki vesikalara bakın.)

Versayda oturan iyi bir Burjuvanın yanında pansiyoner olarak bırakılması tavsiye olunuyor ve mürebbisinin, anın izzeti nefsinin rencide edecek her şeyden hatta en ehemmiyetsiz bir tahakkümden bile çekinmesi ilâve ediliyordu. Bundan başka aynı şifreli tahriratta kendisinin [yani sefirin] İshak bey ile görüşüp anlaştığını ve coğrafya dersine başlarken fransızcaı da öğreneceğini yazarak daha İstanbulda iken anın ders programını dahi göstermiş oluyordu.

Bu yazılış üzerine İshak beye mürebbî olarak bir burjuva bulundu; bu muallim, daha sonraları Türk - Fransız münasebatında tercemanlık ederek mühim rol oynayan *Rüffen* adında biri idi. *Pierre-jean-Marie Ruffen*, kralın şark lisanları tercemanı idi; İshak beyin muallimliğine senede iki bin frank ile tayin edildi; bundan başka hariciye nazırı *Vergennes*, İshak beye cep harçlığı olarak ayda on beş lüi kadarda bir para verecekti; bunu İstanbul Fransız sefiri tavsiye etmiş ve bu genç türkün fitri semahatini tatmin edecek kadar cebinde parası olmasını ve aksi takdirde yeis ve nevmidiye kapılacağını bildirmişti.

Esas itibarile emellerine hizmet ettirmek üzere yetiştirmek istedikleri İshak bey hakkında bu kadar fedakârlık yapan ve anı himaye eden Fransız sefaretini her şeyi hazırlamıştı; İshak beyin seyahatinden - tabii iç yüzünü bilmiyerek - Abdülhamidde haberdar edildi.

Abdülhamid I Fransızların himaye ettiği ve Cezayerli Hasan paşanın elinden kurtarmaktan aciz gösterdiği İshak beyin memleket haricine gitmesini mecburi olarak tasvip etti; hükümdar, bu gidişin mücbir sebepler dolayısıyla yapılmış bir karardan başka bir şey olmadığını bilmekle beraber İshak beyi Fransadan *Lunettes* isminde topçulukta müstamel bir dürbün (دوربین) ve buna mümasil eşya göndermeğe de memur eylemişti; ihtiyar hükümdar, İshak beyin Fransa kralına ve Fransa hariciye nazırına götüreceği Selimin mektuplarından tabii olarak haberdar değildi.

* * *

İshak Bey, Veliâht Selimin, Fransa Kralı On Altıncı Lui ile Hariciye Nazırına yazdığı ve Fransız sefirinin de Hariciye Nazırına gönderdiği mektupları ve bunlardan başka Veliâhtın kendisine gizlice tevdi eylediği vesâyayı da hamilen 1786 yazı iptidasında İstanbuldan hareket etti. Alınan tertibat üzerine İshak Bey, İstan-

buldan birik nevinden Fransız beylik gemisine binecek ve Akdeniz adalarını geçtikten sonra oradan emin bir tüccar gemisine naklolunacaktı [1].

İshak Bey, Fransız beylik gemisile (*Serigo*) adasına kadar gitti ve oradan Fransaya giden bir tüccar gemisine bindi; gemi Sicilya adasını dolaşup Maltayı geçmek üzere iken su almağa başladığından geri dönüp Moranın garp sahilindeki (Koron) körfezine iltica eylemişti; o sırada iyi bir tesadüf olarak Fransız donanmasına mensup bir fırkateyn (Tolon) a hareket etmek üzere bu limanda bulunuyordu.

Korondaki Fransız konsolosu genç Türke, Fransa Hariciye Nazırı (Kont Dö Verjen) in alâkadar olduğu bir firari nazarile baktığından bunun gemiye kabulünü kaptandan istedi. Bu suretle İshak Bey Fransız fırkateynine alındı ve birinciteşrin 1786 iptidasında (Tolon) a çıkarıldı; fakat gemide hastalanmış olduğundan Tolonda karantineye tabi tutuldu [2].

İshak Beyin iyi ve sıkıntısız bir seyahat yapması için herşeyi düşünmüş olan İstanbul Fransız sefiri, Türk misafirini Marsilya tüccarından Mösyö *Dayan* ile oğluna tavsiye etmişti; bu tüccar ile oğlu İshak Beyle alâkadar olmak ve icab eden muaveneti yapmak üzere Tolonda bulunan adamlarının nazarı dikkatini celp eylemişlerdi. Filhakika İshak Bey bu tavsiye üzerine *Laurent Caire*'nin evine alınmış ve çok riayet görmüştü [3].

İshak Bey karantine müddetini bitirdikten ve eyi olduktan sonra (Paris) e geldi [4] ve (Versay) da muallimi *Ruffen*'in evine yerleşti. İshak Bey, Hariciye Nazırı Kont Dö Verjen ile görüşüp Selimin mektubunu vermiş ve Hariciye Nazırı ertesi günü gizlice İshak Beyi saraya götürüp On Altıncı Lüiye takdim etmişti. İshak Bey; Velihtın namesini Krala takdim eylemiş, Kral, Selimin hatırını sormuş ve selimin namesini Hariciye Nazırına vererek acele terceme edilmesini emreylemişti [5]. İshak Bey, İstanbula gönderdiği

[1] Şuvazöl Guffiyenin Selime mektubu (vesikalar arasında)

[2] İshak Bey, Selime gönderdiği arıza'da yolda hastalandığını yazmaktadır.

[3] Bu hususa dair İshak Beyin 16 birinciteşrin 1786 tarihile Kont Dö Verjene mektubu [Salih Münir [Paşa] makalesi]

[4] İshak Bey izini belli etmemek için kardeşi İsmail Beyle Ahmed Ağa isminde bir ehbabına gönderdiği mektuplarda yeni dünya ve Hindistana gideceğini yazmış ve İstanbulda böyle bir şaya çıkartmak istemiştir. [İshak Beyin Selime gönderdiği عريضه arizadan]

[5] İshak Beyin Selime gönderdiği 11 şaban 1201 tarihli birinci arizası

mektupta kendisine Türkiye parası miktarınca ayda bir kese ki o zamanlarda mühim bir miktar olan beş yüz kuruş tahsis edildiğini bildirmiştir [1]. Bu sırada Hariciye Nazırı Kont Dö Verjen vefat ettiğinden yerine Monmoren gelmişti [2].

Fransa Sarayı terceman ve kâtibi bulunan *Ruffen* İshak Beye ders vermeğe başladı; lâkin muallimin gayreti boşa gidiyordu; halbu ki o İshak'ı Fransız Sarayında ki vazifesinin aynı vazife ile yetiştirmek istiyordu; Fakat kendisi çalışmıyor, ancak birkaç Fransızca kelime söyliyebiliyordu. İshak Beyde resim yapmak istidadı görüldüğünden o tarafa imale etmek istedilerse de olmadı; Şarkın kapalı hayatına karşı Garbın açık ve serbest hayatı anı mestetmişti; halbu ki Fransız Sefiri Şuvazöl Guffiyenin İshak Bey daha İstanbuldan hareket etmeden evvel Selime yazdığı mektuba göre İshak Beye, kara ve deniz harp fenleri tedris ve talim olunacak, Fransa Krallığının en mühim ve metin kale, Tophane, Tersane vesair imalâthaneleri gezdirilerek bir fikir verilecek ve harp manevrelerine davet ve iştirâk ettirilecekti [3]. Bu tasavvurun aksi olarak o, bu işlere değil Fransada cazibesine dayanamadığı zevk ve sefahate dalmıştı.

İshak Bey millî elbisesini çıkardı; anın yerine yeşil devrik kollu kırmızı bir elbise giydi; eğlence âlemlerine devam ederek o sahada muvaffakiyetler temin etti ve bu hali hocasını pek sıktı. İsak Bey bir müddet sonra Ruffen'in yanından ayrıldı ve 1787 ilk baharında (*Chaville*) e naklihane etti.

İsak Bey bu âvâre ve çapkınlıklarına rağmen yüksek memuriyetini ifa hususunda sarfettiği gayret ve himmet On Altıncı Lûi nin takdirini mucip olmakta idi; bundan başka Hariciye Nazırı

[1] İshak Beyin Selime gönderdiği 11 şaban 1201 tarihli birinci arızası

[2] K. de Vergennes 1717 senesinde Dijon şehrinde doğmuş olup hükkâm sınıfına mensup bir ailedendir. Siyasi mesleğe girmiş 1755 de İstanbul sefiri olmuş, 1771 de İsveç sefirliğine nakledilmiş ve 1777 senesinde Fransa Hariciye Nazırlığına getirilmiş, vefatı 1787 mayısından evveldir. İstanbul sefiri iken Türkiye üzerinde müessir olmakta olan İngiliz, Prusya menfaatlerine darba vurarak Türkiyeyi Fransaya imaleye çalışmış ve muvaffak ta olmuştur. Türkiyeyi Rusya ile muharebe için teşvik eylediğini Osmanlı arşiv vesikaları göstermektedir. Vefatı Salih Münir [Paşa] makalesinde 1787 kânunuevvelinde gösterilmesi sehiv eseridir; çünkü kendisinin yerine Hariciye Nazırı olan (Monmoren) in Selime gönderdiği 1787 mayıs 20 tarihli cevabı mektupta (Verjen)in vefat ettiği yazılı olduğu gibi İshak Beyin 1201 şaban 11 [1787 mayıs] tarihli mektubunda da [Verejen] in vefat etmiş ve yerine Monmoren'in gelmiş olduğu yazılmıştır.

[3] Şuvazöl Guffiyenin Selime mektubu [vesikalar arasında]

Kont Dö Verjen ile yaptığı mükâlemelerde de sempati uyandırmış, İmparatorluğun davasını meharetle idare etmiş ve yaptığı ısrar ve ibram üzerine Onaltıncı Lui den ve Hariciye Nazırı (*Monmoren*) den Selime gönderilmek üzere 1787 mayıs 27 [1] tarihli cevabi bir mektup almağa muvaffak olmuştu. Bunu kendisi Selime gönderdiği ârizasında şöyle anlatmaktadır:

(... Kulun bu tarafta başvekil [2] kulunuz ile gicelerde tebdil görüşürüz; daima hazer üzerindeyim. Şabanı şerifin beşinde [1787 mayıs 23] Françe padişahı dostunuz ile mülâkat oldum; efendime irsal eylediği muhabbetnamesini yedime teslim ve lisanen dahi kulunuza cevap eylediler ki şecaatlû Sultan Selim hazretlerinin tab'ı âlilerini sual ederiz; kendilerinin ne güne dostları olduğumuzu arzıhalinde bildiresin...

Yeni olan vezir [Hariciye Nazırı] Momerin [Kont Dö Monmoren] hâkipayı hümayönünüze yüz sürüp [3] arzuhalini kabul buyurmanızı niyaz eder...) Dedikten sonra bu cevabi mektupların gecikmesine Rusların sebep olduğunu yazmaktadır; İshak Bey getirdiği namelerin cevaplarını almak için beş, altı ay kadar beklemiş ve nihayet tercemeleri vesikalar arasında görülen cevapları almıştı.

İshak Bey, Selime gönderdiği diğer bir mektubunda da efendisinin neden haz eylediğini sordukları zaman alâ silah, bahadır at, barut ve toptan hazzettiğini söylediğini ve burada Generallarla dostluk ettiğini ve Fransa devletinin verdiği maaştan biraz fazla verilirse Türkiyeye geleceklerini ve kendileri [yani Selim] hükümdar olunca iki devlet arasında yeni bir ahitname tanziminin Kral tarafından arzu edildiğini ve kendisine niçin Fransaya geldiğini sual edenlere de Hasan paşadan kaçtığını söylediğini ve

[1] Topkapı Sarayı Arşivinde bu mektubun 20 mayıs 1787 tarihile yazıldığı görülüyor: İsak Bey ise bundan üç gün sonra Kral tarafından kabul olunarak mektup kendisine verilmiştir.

[2] Başvekil diye yazdığı hariciye nazırındır Selim Fransa Hariciye Nazırına namesini gönderirken orada da başvekil denilmiştir.

[3] 1787 de vefat eden (Verjen)in yerine Monmoren Hariciye Nazırı olmuştu.

Kont Dö Monmoren [*K de Monmarin*] 1745 de doğmuş olup eski bir Fransız ailesindedir. Madrit Sefirliğinde bulunmuş, meclisi müteberana [*Assemblée des notables*] âza olmuş ve daha sonra (Dö Verjen)in yerine Hariciye Nazırlığına getirilmiştir. *Necker* [Neker]kabinesile beraber azledilen Monmoren, Bastilin zaptı tarihi olan 14 temmuzda tekrar devlet hizmetine girmiş ve 1792 senesindeki İhtilâl esnasında öldürülmüştür. Ansiklopedi de 1789 da hariciye nazırı olduğu yazılı ise de bu ikinci defaki hizmetidir. 1787 mayıs tarihile hariciye nazırı iken Veliâht Selime gönderdiği mektupta bu tarihte hariciye nazırlığına geldiği görülmektedir.

müsaade olursa İstanbula gelirken devlet baş tercemanı olan Mösyö (*Ruffen*) i de beraber getirmek istediğini yazmıştır.

Türkiye arşivinde ki vesikalara göre İshak Bey bu suretle kendini faaliyette göstermekte ve Fransa arşiv vesikalarına göre de daha ziyade sefahatle meşgul olduğu beyan edilmektedir. İshak Beğin, Selime gönderdiği iki mektubunda bazı uydurma ve göz boyama nev'inden olan palavralar göz önüne alınacak olursa kendisinin işten ziyade zevkine düşdüğu ve nihayet bu yüzden birinci defa olarak Fransayı terke mecbur olduğu görülür.

Bu sırada mezunen Pariste bulunan eski İstanbul sefiri Senprist, İshak Beyin sefihâne hayatının kat'î bir ahlaksızlığa müncer olmadan, bunun memleketine iadesini hariciye nazırından talep etmiş ve o sırada Parise gelecek olan Tunus Beyinin memurı mahsusunun refakatinde avdet ettirilmesi münasip görülmüştü; filhalka bu memur gelmiş ve İsak Bey arkasında ki koyu kırmızı elbisesini bırakarak milli esvabını geyüp Kralın huzuruna çıkarak veda eylemişti.

İshak Bey, cezaire, Malta Adasına, Girit ve oradanda (İzmir) e geldi; fakat korku içinde idi. Kaptanı Derya Gazi Hasan Paşa acaba kendisini affetmiş miydi? İstanbula mektup yazarak biraderi İsmail Beyden vaziyeti sordu; aldığı cevap kendisini tatmin edecek mahiyette değildi. Bunun üzerine kimseye tanınmadan İstanbula gitmeğe karar verdi; Cazi Hasan Paşa, İstanbulda değildi; gemilerle dolaşıyordu; Hasan Paşanın kendi aleyhinde ki hiddet ve gazabının arttığını ve Pariste frenk elbisesi giydiğini duymuş olduğunu öğrendi.

İzmirden İstanbula gelmek için doğru yolu takip etmedi; Çanakkaleden geçmeğe cesaret edemiyordu; İzmirden (*Enez*) Limanına geldi; oradan Edirneye gitti ve buradanda tehlikesizce İstanbula gelebildi [1]; İstanbulda iken evvelce tanıştığı ve kendisine dörtbin ruble ödünç verdiği Rus binbaşısı Zoriç ile mektuplaşarak anın davetine icabet etti ve alelacele Rusyaya gitti.

Rusyada kendisine milleti ve memleketi aleyhinde çalışmak şartıyla pek parlak bir istikbal vadedildi; Çariçe'nin gözdesi General Potemkin ile Rusya Sarayının hususî kâtibi olan *Betlearoska* kendisine, memleketinin asırdide düşmanı olan Rusya uğrunda zekâ ve dirayetini göstermesini söyleyerek bol vaidlerde bulundular. İshak Bey, bu tekliflere karşı iki defa (benim yalnız bir tek vatanım ve bir dinim vardır) diyerek red ile cevap verdi; kendi-

[1] Onaltıncı Lui ile Hariciye Nazırının kendisine verdikleri nameleri tabii daha evvel memurla göndermişti*[İshak beyin mektubu]

sini tazyik etmekte olan bu iki yeni dostunun elinden kurtulmak istedi; Krunşad'dan bir gemiye atlıyarak Londura'ya ve oradan da Parise geldi ki bu gelişi 1787 Birinci Kânun ayine [1202 Sefer] tesadüf etmektedir.

*
* *

İshak beyin 22/İlkkânun/1787 de eski muallimi olan saray ter-cemanı (Rufen) in evine gitti; ona yalvardı; onun delâletile Hariciye nazırına avdetini bildirecekti. Rufen, İshak beyin İstanbuldan Rusyaya gidip oradan da Parise geldiğini söyleyerek avdetinden Hariciye nazırı (Kont dö Monmoren) i haberdar eyledi [1].

Bu sırada Monmoren, İstanbuldaki Fransız elçisinden üç mektup aldı; bunlar Selim tarafından gönderilmişlerdi. Bunlardan biri Krala ikinci Hariciye nazırı (Monmoren)e ve üçüncü mektup da İshak beye âitti. Elçi Şuvazöl Guffiye, bu mektupları 21/Nisan/1788 tarihinde yazılmış bir tahriratla göndermişti; Selim her nedense Kral ve Nazıra gönderdiği mektuplardan İshak beyin haberdar edilmemesini bildirmiş ve sefir de o suretle yazmıştı.

Artık bundan sonra İshak bey için ümitsiz günler sona ermişti; (1203/Recep/1789 - Nisan) da Abdülhamid I. vefat etmiş Selim, senelerdenberi beklediği saltanatu elde eylemiş ve İshak bey için de artık Kaptanı derya Hasan Paşa korkusu kalmamıştı. Memleketine dönmek isteyen İshak bey Fransız ihtilâlinin başlangıcında İstanbula döndü; kendisine yeni hükümdar Selim III. e götürmek üzere Kral ve Hariciye nazırı Monmoren taraflarından 18/Eylül/1789 tarihli iki mektup da verilmişti.

*
* *

İshak beyin 1787 Mayısında İstanbula Selime gönderdiği iki mektubunda, avrupa ahvaline, Türkiye ve Rusya münasebatına ve Fransaya dair bazı malûmat vermektedir.

Bu sırada Türkiye ile Rusya arasında muharebe (1201 seferi) patlak vermek üzere idi. İshak bey, Avrupa gazetelerinin mutalealarına göre Abdülhamidin harbetmek istemediğini ve Fransanın müdahalesile Nemçe ile Rusyanın Türkiye aleyhine hareket eyleyemeyeceklerini ve bundan başka Türkiyedeki menâfiine halel

[1] Salih Münir (Paşanın) makalesindeki vesikaya göre (Verjen) in 1787 senesi sonlarında vefat ettiği görülüyor; halbuki yukarda da söylediğimiz gibi K. dö Verjen 1787 Mayısından evvel vefat etmiş ve yerine Monmoren Hariciya nazırı olmuştur.

geleceğinden bahsile Türkiyeye karşı harp etmemesi için Fransa Kralının Rus Çarına mektup yazmış olup henüz cevabı gelmediğini Selime bildirmiştir.

İshak bey yine bu mektubunda Fransa İhtilâlikebiri mukaddimesi olarak Meclisi müteberanın (*Assemblée des notables*) toplanmasından bahsederek diyor ki :

«Kulun Fransaya dahil olduktan sonra Françe Padişahı dostunuz. rical ve kibarini cemedip bir büyük cemiyet eyledi ve hâlâ tamam olmadı; irad ve masrafın ve bazı nâhak yere alınan masarifin nizamına ferman eylediler.» Bundan sonra mektupta saçma sapan, Osmanlı veliahdini aldatmak isteyen mutalealar da vardır; meselâ Fransanın pek bozuk olan maliyesinin ıslahı ve açığın kapanması için yeni bir vergi lâyhasını müzakere etmek üzere içtimaa davet edilen Meclisi muteberanın toplantısı gûya Selimin gönderdiği nâme üzerine imiş; şimdiden para tedarik ederek harbe hazırlanacaklarmış! gibi.

İshak bey yine bu uzun mektubunda kendisini öldürmek isteyen Cezayerli Gazi Hasan Paşa hakkında da şunları yazmaktadır.

(... Hasan Paşa kulunuz geldikte «bu sırada donanma ile İskenderiyyeye gitmişti» elbette kulunuzu sual edecektir. Bilmem kulun için fikrine ne gelecektir? Benim efendim inayetibâri ile mesrur olduğunuzda (hükümdar olunca) keremi hümayun buyurup Hasan Paşa kulunuzu din düşmanları karşısında rezil etmiyesiniz; zira cümle frenkistanda bu adamın ismi pek büyüktür ve şimdi Mısırdaki işlere cümle devletler pesend ettiler; gerçi kendini rical ve kibarımız sevmezler. Lâkin vallahi devleti aliyyenin bir sadık kölesidir; tatlı dil ile her işe kullanılır; haddim değil efendime bu misillü şeyi ifade eylemek; lâkin ج ali kâfir belki bu adamı efendime yanlış bildirirler de efendimin gazabı hümayunlarına uğradırlar; kaldı ki kalbi hümayununuzda birşey dahi var ise bu kuluna merhameten inayet buyurup kulun İslâmbola gelince (gelinceye kadar) sabrı hümayun buyurmanız efendimden niyazımdır; umarımki kulunuza merhameten bu niyazımı makbulü hümayun buyurursunuz; allahü tealâ bilir ki sevdiğimden değildir, lâkin efendime lâzımlı bir kuldur; hususa bu günlerde namını frenkistanda söylemiş bir kulunuz efendimin yanında bulunması gayet ile kulunuza münasip görünür..)

İshak beyin, kendisini öldürmek isteyen Gazi Hasan Paşa hakkındaki mutalâası cidden takdire değer. Filhakika memleketi müt-

hiş sarsıntılardan kurtarmağa muvaffak olan Cezayerli Hasan Paşa, Halil Hamid Paşanın teşebbüsü ile hazırlanan Selimi iclâs etmek hareketine mani olmuş ve bundan dolayı Velihtın husumetini celbetmişti. Buna vâkıf olan İshak bey, Avrupada Hasan Paşa hakkında duyduğu şeylerle bu adamın kıymetini düşman ağzından da dinlemiş olduğundan ziyâının memleket için fena olacağını düşünmüş ve bu mutalâasile memleket severliğini göstermiştir.

İshak beyin Fransadan avdetinden sonra ne gibi hizmetlerde bulunduğuna ve hangi tarihte vefat eylediğine dair bilgimiz yoktur. Mısırı işgal eden Fransızların orayı tahliyeleri için Türk, İngiliz ve Fransızlar tarafından tayin edilen memurların arasında Türk ordusunda Sadrazam tarafından Osman Bey ve Kaptan Paşa tarafından da İshak Bey isimlerinde iki kişi tefrik edilmişti [1]. Buradaki İshak Beyin yukardanberi kendisinden bahsettiğimiz Safiye Sultan Zade İshak Bey olması çok muhtemeldir.

Selim, mektuplarile Fransızlardan ne istemiş ve ne cevap almıştı ?

Veliht Selim'in Fransa kralı ile muhabere etmesine bittabi Fransanın Türkiye sefareti delalet ediyordu; biz eldeki mektupları sırasile baştan aşağı hülâsa edelim:

Fransa sefiri Şuvazöl Guffiye, Selime takdim ettiği mektupta Fransaya göndereceği İshak beye dair hususî surette Parise gönderdiği adamı vasıtasile muvafık cevap geldiği ve aradaki dostluğun devamı pek ziyade arzu edildiği ve gönderilecek olan İshak beyin Fransa hükûmetinin misafiri olacağı ve İshak beyin gitmesi için her şeyin ve Fransız beylik sefinesinin hazır olduğu ve bu gemi ile akdeniz adalarını geçecek olan İshak beyin oradan emin bir tüccar gemisine bindirilerek gizlice Fransa'ya gideceği ve orada her hususta tahsil ettirileceği ve bundan başka İshak beye bütün sanayi ve harp müesseseleri gösterilerek manevralarda bulundurulacağı arzedilmiştir.

Fransa sefiri, bundan başka Selimin, İshak bey vasıtasile patlamak üzere olan Türk - Rus harbine dair bilvasita şifahen sorduğu suale de şöyle cevap veriyor ve burada fransa menfaatini de tabii olarak ihmal etmiyor:

«Filhakika şimdiki halde sefer açılmak Devleti aliyyenin mesalihine elvermez; ana binaen bu bendeleri dahi men'i için canü dilden sâyederim ve inşaallah bu hususta dikkat ve ihtimamımız

[1] Mühimme defteri No. 211 (bu defterin en sonundaki maddelere bakın).

husulpezir olur ve Karadeniz Rusya gemilerine açıldığı misullü França sefinelerine dahi açılırdı rusyalı elbette bir miktar havfe düşüp dahi ziyade ihtiraz eder idi; lâkin bu Karadeniz maddesi bu bendeleri her ne kadar istirca etmiş isem bu âne değin bir türlü müsaade olmadı; inşaallahürrahman zamanı saâdet iktiranlarında husuli müyesser olur» [1].

Sefir bu arızasında gerek veliaht tarafından gönderilecek ve gerek İshak bey tarafından gelecek mektuplara sefaretin tavasut edeceğini ve İshak bey gidince sefaretle yapılacak muhaberenin ne suretle olacağına dair malûmat verilmesini rica ediyor [2].

Sefir Şuvazöl Guffiye, Selime gönderdiği ikinci mektubunda ise İshak bey vasıtasile kendisine gönderilen mektup ve şal ile parçadan dolayı teşekkür ile İshak beyin Avrupa devletlerindeki fünunı harbiyeyi ve sair fenleri tahsil ederek Türkiye ile Fransa arasında ittifakın kuvvetlenmesine sebep olup neticesinin de cülûsı hümayunda [Selimin cülûsu] semere vereceği yazılmıştır. Sefir bundan sonra o zamanın vaziyetine göre diplomatça şu yolda mütalâa yürütüyor:

« . . . Bu çâkeri ubudiyetperverleri asitanei saadete elçilik hizmetile geldim ise ancak saltanatı seniyye kelevvel revnakı tam bulup şanü şevketi kadimesini tekmil ve bethahlarından ahzi intikam eylemesine ساعى saî ve mukayyet olmak ümidile gelmişim; lâkin nüshü pend وپند يولى irat eylediğim kaffei mevada ademi itibar ve Rusyalunun dürüğü pürfüruğları دوغ پرفروغ Françe devletinin sadakat amiz kelimatına her bar tercih velhasıl ümmeti Muhammed habı gaflete müstağrak olduğundan bu bendei keminelere fevkalgaye muztarip ve müteellim olup hayiben ve meyusen Françe diyarına avdet etmek tefekkür üzere iken bu defa işaret buyrulan iradei hümayunlarının şerefi sudurı hasebile vücudı gayreti çâkeranem ihya olunup...»

Sefirin bu ikinci mektubunda İshak beyin yerine sefir ile muhabereyi temin için tabip Lorenzo'nun memur edildiği görülüyor [2]. Yine sefir, Lorenzo vasıtasile Selime takdim ettiği üçüncü arızasında da (Tabip Lorenzo) nun ehliyet ve sadakatinden bahsediyor ve

[1] Fransa'nın Karadeniz'e tüccar gemileri sokmasına filhakika Sefirin temennisi gibi Selim'in saltanatı zamanında ve Mehmed Saia Galib Efendi'nin [Sadrazam Galib Paşa] murahhashığı esnasında Paris Muahedesile müsaade olunmuştur ki [Hicri 1217 Safer 24 ve Milâdi 1802 Haziran]da Şuvazöl Guffiye'nin bu satırları yazdığı tarihten on altı sene sonradır.

[2] Fransa Sefirinin birinci mektupları ; fotografisi makalenin sonundadır.

İshak bey Fransaya varmazdan evvel memur olduğu mevât hakkında Françe devletini haberdar eylemek üzere İshak beyin hareketinden iki, üç gün sonra Başvekile bir mektupla gizli olarak bir memur gönderdiğini beyan etmektedir [1].

Veliaht Selim'in Fransa kralı on altıncı Lui'ye gönderdiği mektubun hülâsası :

Mukaddeme ve selâm kısmından sonra Selim, Türkiye ile Fransa arasındaki asırlarca devam eden dostluktan ve Türkiyenin Fransa kral, vükelâ ve elçilerine karşı beslediği itimattan ve ecdadının Fransaya karşı olan muavenetinden ve Fransanın bundan dolayı Osmanlı devletine karşı olan dostluğundan bahsile bu hususta tarih kitaplarını işhat etmektedir.

Veliaht Selim bundan sonra babası Mustafa III. zamanındaki Türkiye ve Fransa münasebatına geçiyor; ve babasının, tarihe aşına olup Fransanın eskidenberi devam edüp gelen dostluğuna itimat eylediğini ve bundan dolayı İngiltere ve Prusya krallarının, Rusya ile harp edilmemesi hakkında serdettikleri mahzurları dinlemiyerek Fransanın teşvikile harbe atıldığını ve bu suretle hareketinin delili olarak Türkiye hazinesi evrakile mükâleme mazbatalarında malûmat bulunduğunu ve bu harbin neticesinde beş yüz senedenberi fütihat ile meşgul olan Osmanlı devletinin nice felâkete uğradığını ve babası sağ olmuş olsaydı işlerin böyle gitmiyeceğini, mağlûbiyet dolayısıyla düşmanlardan başka dost devletlerin dahi bir takım ham tekliflerde bulduklarını ve ölümden gayri derde ilâç bulunabileceğini ve bu derde çare olarak saltanata geçtiği zaman türlü türlü ilâçlarla hastalığı tedavi edecekse de şimdiden dostlardan yardım görmek istediğini ve bunun mukabili olarak saltanata geçtiği zaman icabeden kara gün dostluğunun karşılığını unutmıyacağını namesinde beyan ettikten sonra:

«Françe devletinin şân ve mürüvvetine lâyıık gayret ve sadakatten bu mühibbi sadıkları naümit olmadığımıza binaen sadakat ve ubudiyeti nezdi hümayunumuzda her veçhile mücerreb olan sadık ve emin ve mutemet adamlarımızdan izzetlû, sadakatlû mir İshak kendüye bazı vesaya ve siparişimiz ile tarafı hümayunumuzdan murahhas kılınup ol tarafa irsal olunmuştur.» diyor ve bu müracaate eğer kral tarafından rağbet gösterilirse dostluğun asla unutulmıyacağını ve tarihlere yazılacak dostlukta bulunacağını vait

[1] Şuvazöl Guffiye'nin ikinci ve üçüncü mektupları

ediyor ve 1200 hicret senesi ramazanı başında gönderdiği bu name de bu suretle bitiyor [1] .

Yine Selim'in Fransa Başvekili diye hitap ettiği Hariciye Nazırı (Kon dö Verjen) e aynı tarihle olan mektubunun hulâsası:

Bu mektupta da Fransa ile olan dostluktan ve kendisinin yani Hariciye Nazırının, babası Sultan Mustafa zamanında uzun müddet İstanbul sefiri olarak Türkiye'nin Fransa ile samimi dostluğuna yakından vakıf olduğundan ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılacak harbin akibetinin osmanlılar hesabına akibeti vahim olacağı Prusya ve İngiltere devletleri tarafından bildirildiği halde Türkiye'nin Fransanın teşvikile harbe atıldığından bahsedildikten sonra :

(Pederimiz müşarünileyh França Devletile kadim olan hukuk ve ülfete itimat ve vakti hacette hergüne ianet امانت ve müzaheret birle muktezayı safvet ve (وداد) vedadı icra edeceğine cezm ve itikat edüp kavlü reylerini tahsin ve Moskovlu üzerine sefer ve hareketi tahkik ve tayin ettiği her kime hafi ve nihan ise siz dostumuza ayandır ve bu maddede Devleti Aliyyemizin gabitusunda, mükâleme mazbatalarında ve sekretaryelerimizde نیت sebtı ceridei esrar olduğu meczûmı ashabı dirayet ve iz'andır) diye fransızların teşvik ve indelicap muzaheret edeceklerine dair vaitte bulduklarını yazıyor.

Selim mektubuna devamla Türk - Rus harbinin [1768 Seferi] mağlûbâne bittiğini ve babasının vefatı sebebiyle işlerin şimdiki bozuk şekli aldığını ve dostlarından ümitvar ise de hükümdar olamamasından dolayı bir iş göremeyeceğini, maamafih anların dostluklarının şimdiden ayan olması lâzımgelüp kendisi hükümdar olduğu zaman bu iyiliğe mukabele edeceğini ve bunu temin için murahhas olarak mutemet adamlarından İshak Beği gönderdiğini yazmaktadır.

* * *

Selim'in siyasi vaziyeti tehlikeli görerek Türkiye'ye muzaheret temini için Fransaya gönderdiği İshak Bey, 1787 Mayısının yirmi üçüncü günü ikinci defa Fransa Kralı tarafından kabul olunarak getirdiği namenin cavabını ve aynı zamanda Fransanın yeni Hariciye Nazırı (Monmoren) in de yine cevabi mektubunu bilvasita Selim'e göndermiştir. Malî vaziyetin bozukluğundan dolayı değil

[1] Selim'in mektubu vesikalar arasında

Türkiyeye yardım etmek, hatta kendi ihtiyacını bile teminden âciz ve patlamak üzere bulunan ihtilâlin arifesinde olan Fransa'nın başındaki Kral Lui bu muracaata hulâsatan şöyle cevap vemmişti [1]:

Taraflarından murahhas olarak gönderilen İshak Bey deniz ve karada epi meşakkat çektikten sonra Fransa'ya geldi ve dostana olan namenizi takdim ve kendisine tevdi edilen sırrı şifahen söyledi; sizin makamı saltanata geçtiğiniz zaman memaliki mahrusenin esas vaziyetini ve ihtiyacını bilip anları eskisi gibi takviye edeceklerini daha İshak Bey buraya gelmeden evvel duymuştuk.

Bu beşaret haberini İshak Beyin lisanından da işittik ve çok memnun ve mahzuz olduk ve bu hususta kemali istidat ve liyakatiniz mucibi şükrandır; zatı haşmetmeablarının Türkiye ile Fransa arasındaki dostluğu tarihlerden tetkik etmeniz dostluk ve hayırhahlığınıza delidir. Biz de cülûsumuzdan itibaren bugüne kadar iki tarafın muhabbet ve samimiyetini temini kendimiz için mucibi fahir ^{فخر} bilmekteyiz.

Bahsetmiş olduğunuz tarihte ve ceddimiz zamanında [On beşinci Lül] vukua gelen macerayı [1768 Seferinden evvel Feransa'nın muzaheret vadi] gözümüzle görmüş ve müteveffa (Kont dö Verjen)den de vefatından evvel sormuştuk; gerçi Rusya ile Devleti Osmaniye arasında o esnada sefer açılmamak mümkün olmadığını ve muharebe olduğu takdirde Osmanlı Devletinin muvaffak olacağını Fransa Hükûmeti zan ve tahmin etmiş ve fakat hiçbir suretle Osmanlı Devletini muharebeye sevk eylememiştir; bunu (Dö Verjen)den de böyle tahkik ettim; geçen geçti.

Malûmunuzdur ki bu dostları kral olduğum gündenberi Devleti Osmaniye ile mükâtebe ve müraselede kusur etmedik ve icab eden muhafaza ve müdafaa tedbirleri almadan intikam almağa ve taarruz etmeğe kalkmanın doğru olmadığını yazdık; Türkiye'ye zarar verecek bir sefer karaltısını defetmeğe çalıştığımızdan başka bu hayırhah dostunuz harbin cüz'î ve küllisini Türkiye'de tamim zımnında icab eden muallim ve ustaları da göndermeği ihmal etmedik.

On altıncı Lui, bugün bundan başka bir iş görülemeyeceğini ve Fransa'nın, Türkiye ile sınırdaşları arasında harbi def'e çalışmaktan başka birşey yapamayacağını şöyle beyan ediyor:

(., Devleti Aliyye ile sınırdaşları olan düveli saire beyninde [Rusya ve Avusturya] vukubulan bürûdet dumanını mahvetmede

[1] Cevabın terceme edilmiş olan sureti vesikalar arasındadır.

bu senakârlarını müdâvim ve mülâzim bileler ve elhaleti hazihi buna manend مانند müsaadelerden gayri bir fiil elimizden gelmez; pes Devleti Aliyyei ebed peyvendin tarafından dahi dostluga halel verir bir hareket ve hukukî civariyi mugayir bir vazı sadır olmyacağı memulümüzdür; zira emri muharebe bir fenni müşkül olup fenni mezkûrda kendu düşmanı kadar tahsili mehâret ve kesbi idman etmeden üzerine sefer çekmek ayni hatadır. Binaanalâzalik cenabı azamet meaplarının takdiratı samadaniye صدانيه muktezasınca cülûsı hümayunları müyesser oldukta encamı hurucu neye müncer olacağını mülâhaza birle mehamı enama külliyyet ile nizam vermezden mukaddem bir amele vülûç etmiyeceklerine aklı sakibleri ve reyî saibleri bürhan ve delil ve zamın ضمان ve kefildir).

İnşaaallah siz ulûmu fûnunu tamim ve teksir ve askeri tanzim ve böylece fütuhâtın mehâreti seraskeran ile mümkün olduğunu ve inceden inceye hesap etmeden sefer açmanın hatarlı idüğünü ve her nekadarki milletin kahramanlığı mevcut ise dahi bu tedbirlerden müstağni kalnamiyacağını takdir buyurursunuz; siz bunlardan maada daha birçok mühim memleket işleri dahi yapmak istersiniz, memleket ilmi, sair ilimler gibi kemal mertebesine çıkmıştır, memleketin imarile ulûmu fûnunu neşrü tamim, sadık ricale malik olmak havas ve avama taallûk eden tedbirleri almak hususunda sizin gayret ve faaliyet göstermek hususundaki sâyiniz bu dostunuzu çok mesrur eylemiştir: size karşı olan muhabbetimizi kalemle tavsif kabil olmadığından inşaallah bunu maslahatgûzarları İshak Beyin tahriratından ziyadesile anlamış olursunuz.

Lui'nin mektubunun alt tarafı İshak beyin ehliyeti ve vazifesini iyi gördüğü hakkında hüsnü şehadeti havidir.

Fransa Hariciye Nazırı Kont dö Monmuren'in Selime takdim ettiği mektubun tercümesi de meâlen şöyledir:

Selefim Mösyö (lö Kont dö Verjen)e hitaben gönderdiğiniz mektubu hasta iken almış ve Türkiyenin dostu olan Müşarünileyh, Zatişahanelerinin biran evvel naili emel olmalarını temenni eylemişti; fakat bu sırada (Memaliki Mahrusei عروسه Osmaniyenin üzerinden aslâ ve kat'â iğmazı ayin) etmemiş olan Kont dö Verjen vefat etmiş olduğundan yalnız Fransa değil Türkiyede öyle bir devlet adamından mahrum kalmıştır; Kralımız, müteveffanın yerine beni tayin ile İshak Bey bendelerile müzakereyi tenbih ve mumaileyhin tahsili ulûm eylemesi hususunun teminini emretmişlerdi. Filhakika (İshak Bey) e Fransa memleketinde mevcut kara ve deniz askeri

teşkilâtı ve bunlara ait talimnameler gösterilüp kendisinin gerek askerî ve gerek sair cihetlerden tahsiline itina olunduğu İshak Beyin takdim edeceği tahrirattan da anlaşılır. Fransa devletinin cenabı azamet meablarına olan meyil ve hayırhahlığı Kral hazretlerinin mektuplarından da malûmdur. Mükâtebelerile selefimi tevkir buyurdıkları gibi bu bendelerini de iltifatlarına mazhar etmek iradeleri olur ise bu acizleri de hizmetleriyle mübahi olacağımda şüphe olunmıya; her siparişlerini icra ve her suallerine cevap etmeği canı minnet ad ederim ve şayet müşkül ve muğlak (bazı mesâil düşer ise teşhis ve tarifine) sâyü gayret edeceğimi arz ederim.

Gerek on altıncı Lûinin ve gerek Kont dö Monmoren'in mektupları 1787 mayıs 23 tarihli olup Versayda yazılmıştır.

* * *

Osmanlı Veliahdı Kral ve Hariciye Nazırından aldığı mektuplardan memnun olmamıştır, bunu İshak Beye gönderdiği mektup ile Krala cevap olarak gönderilmek üzere Ebu Bekir Ratib efendi tarafından müsveddesi yazılan mektuplardan anlamaktayız; bu mektubta Selim, Kırım işinde ve Avusturya, Rusya ile olacak muharebelerde Fransadan yardım istediğini yoksa nasihat istemediğini açıkca beyan ediyor.

Selimin, Ratib efendi kalemile İshak Beyin mektubuna verdiği cevap aynen şudur [1]

İzzetlû, sadâkatlû mahremi esrar ve mutemedi ihlaskârımız İshak Bey; ba'desselâm inha ve hâl ve hatırın sual ve istinba kılınur; irsal olunan arzıhalin başdan ayağa dek okuyup ve birkaç kere tekrar bakup mefhumı malûmı hümayunumuz olmuştur.

Muhabbetnamemizi biinayetillahitealâ selâmetle irsal ve haşmetlû ulû rağbetlû Françe Kralı dostı اخلص ahlâsımızın desti safvetlerine teslim ve size sîrrâne ifade olunan hususları gerek Kralı Müşarünileyh cenaplarına ve gerek müteveffa Kont (Dö Verjen) e mektubı muhabbet uslûbumuz ile ifade ve müradımızı cümlesine tefhim eylediğinden mahzuz oldum; berhurdar ve iki cihanda kâmyab ve kâmkâr کامياب و کامکار olasız.

[1] İshak Beyin Fransadan gönderdiği aynı tarihli iki mektubun fotoğrafisi eserin sonuna konmuştur. İshak Beyin tercemei halini yazarken bu mektupların bazı mühim yerlerini almıştım. Fazla malûmat almak isteyenler makalenin sonuna ilâve edilen vesikalara ve fotoğraflara bakabilirler.

Pederimiz cennetmekân merhum Müşarünileyh hazretlerinin Françe devletinin akıl ve fikrine ve sadakatine itimatları olmagla bize vasiyetnamesinde ifade eylediğine binâen mukaddemce seni ol tarafa namei hümayun ile gönderdim; inşaallahütealâ vakti mukadderde [hükümdar olduğu zaman] avni inayeti hakka istinat ile her derdin çaresi mülâhaza olunmuştur, ilaçsız dert olmaz, meğer mevt ola; şimdi ortalığın halini görüp işitüp bir reyü tedbir şimdi bana göre imkânda olmadığından seni namei hümayunumla gönderdim; şimdi bu vakitte devlete edecekleri hizmet bir türlü unutulmaz; zira vakti mukadder de ve ikbal ve saltanatımız hengâmında bizlere çok dost bulunacağı sana malûmdur; eğerçi usdat Ofiçyaller gönderdiler, her ne kadar bu dostluk ise dahi faraza ^{مهم} mühendisi bahri olmagla naziri yok ise dahi İsveçte çayman resmi gemiler ve usdat mühendisi bahri ve keزالik İngiltere ve Felemenkte dahi usdat gemi yapıcılar ve Ofiçyaller çoktur; avni hakla anların getürülmesi, celbi dahi mülâhaza olunmuştur.

Françe devletinden Kırım maddesinde vesair Nemçelü ve Moskovlu ile Cenkler de dostluk isterim; yoksa bize namei muhalasat ailâmelerinde yazdıkları biraz nasihat [1] ve devletimizin malûm olan ahvalini ve görünen işleri rümûz ve işaret tariki ile hikâyettir; Françe devleti eğer fedakârlık [eder] bivefalık etmez ise ellerinden çok iş geleceği malûmı hümayunumdur; Ancak bizi dahi Felemenklü gibi edecekler ise senin anda ikametinin abes ve beyhûde olmuş olur; sana sipariş olunduğu üzere ahar mahalle âzimet iktiza eder [2]. Göreyim seni akılâne hareket ve ol tarafta cenk ^{جنگ} ilmîni talime dikkat eyliyesin; velhasıl harbe dair olan hususlara mukayyet ve talim etmeğe gayret eyleyesin vesselam.

Ratib efendi bu müsveddeyi takdim ederken anın sonuna şunları yazmıştır.

“Benim efendim! Bundan ziyade İsak Beye yazılmasun; zira anda gösterir ve ziyade şey söyler bizim yazdığımız heba olur ve hem başka mahzur dahi vardır.,”

[1] Bu sırada Fransa mali buhranın en son derecesine gelmiş 1787 de meclisi muteberan toplanmış ve kanun üzere 13 üncü Lui zamanındanberi iki asra yakın bir zaman yani 173 senedir toplanmıyan Etajenero'yu 1 mayis 1789 da ictimaa davet etmişti. Bundan dolayı Fransa âciz vaziyette bulunuyordu.

[2] Selimin, şifahen tavsiye ettiği devletlerin hangisi olduğu bilinmiyor. Bunun Prusya, İsveç ve İngiltere devletlerinden biri olduğuna şüphe yoktur, bunların içindende Prusya ve İngiltere devletlerinden biri olmak gerek.

**ÜÇÜNCÜ SULTAN SELİM'İN VELİAHT İKEN
FRANSA KRALI VE BAŞVEKİLİ İLE
MUHABERESİNE ÂİT VESİKA
SURETLERİ**

**TOPKAPI SARAYI
2031**

Bu vesikalar bir zarf içinde on altı adet olup ikisi Selim'e cevap olarak On altıncı Lui ve diğer ikisi de Başvekil Kont dö Monmoren tarafından gönderilmiştir. Diğer vesikalar Selim'in mahremi esrarları tarafından bu muhaberenin teminine ve Fransa Sefirine ve Fransaya gönderilen İshak Bey'e âittir.

VESİKA SURETLERİ

**Selim III ün veliaht iken Fransa'ya göndermek istediği
İshak Bey isimindeki adamı için Fransa hükûmetinden
istimzacı havi müracaatine gelen muvafakat cevabının
Fransa Elçisi Şuvazöl Guffiye tarafından arzı**

Mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretleri sağ olsun

Bu bendeleri bundan akdem França Devleti tarafına evamiri hümayunlarına imtisalen irsal eylediğim adamım kulları bu defa avdet eyleyüp França Devletinin Başvekili canibinden bu bendelerine hitaben sadır olan cevabında vekili mumaileyh muradı hümayunlarını França Padişahına beyan eyledikte padisahı müşarünileyh dahi Devleti Aliyye ile França Devleti beyninde ahdi baitten (عهد بعید) beru derkâr olan müvalât ve musafatın meramı hümayunları üzre zamânı meymenet iktiranlarında kat enderkat tezyit ve teşyidine rağbet idüp makasıdı hümayunlarının temşiyetine kemali mesruriyet ve taharri ile dikkat ve ihtimam ve İshak Bey kullarını devletinde misafir kabul

ve merkuma vaktü zamanile hidematı hümayunlarıçün tahsili istidat zımında iktıza eden envâi Fünûn ve maarif talim ve telkin olunacağı hususunu bu bendeleri, müşarünileyh tarafından canibi hümayunlarına ifadeye memur olmuşumdur. Elhaleti hazihi merkum kullarının França Devleti tarafına azimeti için herşey hazır olup iki, üç gün zarfında Fransız beylik sefinesine binüp Akdeniz adalalarını geçtikten sonra emin bir tüccar gemisine süvar olup inşaallahütealâ bu veçh ile França diyarına sırren ve hafiyeten vusul bulup memuriyetinden düşman ve hâsitlerin bir türlü agâh ve haberleri olmaz, ve França Devletine bâdelvürüt بعدالروود França Devletinin başvekili yanında meks ve ikamet edüp düveli Avrupa'nın keyfiyeti ahvali ve biribirile muvafakat veyahut mugayeretleri ve sinini vefireden سنين وغيره beru icat olunan fünûnı harbiye ve maarifi bahriye ana tarif ve talim olunup bir müddet zaman bu vecih üzere telkin olunduktan sonra França Devletinin en muteber olan kalelerine ve tophanelerine ve tersanelerine ve sair kârhanelerine irsal olunup cüz'î ve küllî üstazlıkları ve tertip ve nizamları kenduye tefhim olunur.

Ve düveli Avrupa'da askerlerin kuvvet ve metaneti ancak hüsni nizam ve zabıtana inkiyadı tam ile hâsıl olarak hini seferde düşman ile muharebe edecekleri tertip ve nizam taklit olunup, İshak Bey kullarına ol tertip ve nizamın taklidi dahi gösterilir. Şöyle ki:

Her bir marifetten vukufdar oldukça envâi sefainin ve silâhın ve sair alât ve pusatların resimleri ve nünuneleri kenduye verilir ve merkum kulları sahibi akıl ve firaset ve hidematı hümayunlarıçin meşhûni sadakat ve gayret olmagin vücuhle tahsili istidat edeceğinde iştibah yoktur.

Merkum kullarının lisanile sefere müteallik ifade buyurulan iradei hümayunları, mefhumı bendeleri olmuştur: filhakika şimdiki halde sefer açılmak Devleti Aliyyenin mesalihine elvirmez ana binaen bu bendeleri dahi men'i için canü dilden سعي سأیederim ve inşaallah bu hususta dikkat ve ihtimamımız husulpezir olur ve Karadeniz Rusya gemilerine açıldığı misillü, França sefinelerine dahi açılardı Rusya'lu elbette bir miktar havfe düşüp dahi ziyade ihtiraz احتراز eder idi, lâkin bu Karadenizin maddesini bu bendeleri hernekadar istirca etmiş isem bu âne değin bir türlü müsaade olmadı; inşaallahurrahman zamanı saadet iktiranlarında husuli müyessër olur.

İshak Bey kulları bilyümnü vesselâme França Devletine badel-vusul gerek merkumun tarafı hümayunlarına gelecek tahriratını gerek tarafı hümayunlarından merkuma ıstar buyurulacak evamiri hümayunlarını irsal ve tevarüt hususunda bu bendeleri iradei hümayunları

üzere dameni sadakat ve gayret dermeyan edeceğimde iştibahı hümayunları buyurulmıya: lâkin merkum kullarının bu cânibden azimeti baisi teellümü çâkeranem olur; zira anın tavassutile nâmei hümayunları tarafı bendelerine vâsıl ve bu vecih ile şerefyap olmama bir vesilei hasene olup kendu gittikten sonra sermayei iftiharî çâkerânem olan mükâtebe munkatı oldukta arzı sadakat ve ubudiyeti çâkerânem için ahar bir tarik melhuz ve müstahseni hümayunları buyurulur ise olbapta emrûferman ve inayet ve ihasn mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretlerindir.

*Bendei
Konte dö Şuvazöl Guffiye
Elçii França
Halâ*

**Şuvazöl Guffiye'nin İşhak Bey'in Fransaya gönderilmesi
hususunda Selim'e takdim ettiği arıza :**

Mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretleri sağ olsun

İşhak Bey kulları yedile in'am buyrulan namei hümayun ve şal ve parça bu bendei keminelere vâsıl oldukta vadii haclet جملة ve teşekküre müstağrak ve duayı bekayı ömrü celâletleri tekririne mülâzim olup bu misillü avatıfı aliyyei hümayunları ilelmemat sermayei iftiharî çâkeranem olacağı اظهر من الشمس ezharu mineşşemstir. İşhak Bey kullarının França Devleti tarafına irsal buyurulmak hususu fecri tulû hümayun ve ser defteri mehasini celâletmakrunlarından bir eseri temaşa engiz olmanın bu bendei bimiktarları evamiri aliyyei hümayunlarına imtisalen hususî merkumun temşiyetiçün dameni ubudiyeti dermeyan edip inşaallahü tealâ mezkûr kulları savbı memûresine vardıkta düveli Avrupada mutad olan fünûnı harbiyeye ve maarifi saireye tahsili vukuf edeceğinden maada Devleti Aliyye ile França Devleti beyninde teşyidi tehab ve tezyidi ittiafaka bir vesilei mergube olup inşaallahürrahman cülûsı hümayunları vukuunda semeresi zuhûra geleceğinde iştibahı bendeleri yoktur.

Bu çâkeri ubüdiyet perverleri Asitanei saadete elçilik hizmetile geldim ise ancak saltanatı seniyye kelevvel revnakı tam bulup şanü şevketi kadîmesini tekmil ve bedhahlarından ahzi intikam eylesine sâ'i (ساعی) ve müfit olmak ümidile gelmişim; lâkin nushu pend (نصح و بند) yollu irat eylediğim kâffe mevadda ademi itibar ve Rusya'lunun dürüğü pür furuğları (دروع بر فروغلی) França Devletinin sadakat âmiz

kelimatına her bar tercih velhasıl ümmeti Muhammed habı gaflette müstağrak olduğundan bu bendei keminerleri fevkalgaye muztarib ve müteellim olup hâiben (حائب) ve meyûsen França diyarına avdet etmek tefekkürü üzere iken bu defa işaret buyurulan iradei hümayunlarının şerefi sudurı hasebile vücûdı gayreti çakeranem ihya olunup pertevendazı kutbı cihan olacak cenabı mehâbet meâb (مهابت ماآب) hazretlerinin hizmeti hümayunlarında bulunmak aksâyı amâli bendegânem ve lâzimei zimmeti çakeranem olduğu müstağniî anilbeyandır.

Ve Lorenzo nam tabip kulları canibi bendelerine gelip beynehümada vaki olan müzakere, mesfur tabip kullarının lisanından tarafı hümayunlarına tafsilen arz ve telhis olundukta evamiri aliyeye hümayunları herne gûne şerefyaftei sudur olursa canibi bendegânemden serimu (سرعمو) kusur olunmayup kemali taharri birle icra olunmaları babında emrû ferman ve inâyet ve ihsan mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretlerininindir.

*Bendei
Konte dö Şuvazöl Guffiye
Elçii França Halâ*

Fransa Sefirinin üçüncü arızası

Mehâbetlû, celâletlû, inâyetlû efendim hazretleri sağ olsun

Mahzı avâtıfı hümayunlarından naşı bu defa Lorenzo nam tabip kulları yedile irsal buyurulan nâmei Hümayunları bu bendei hakirlerine reside ve mazmununda mesfur (مسفور) kulları hakkında ima buyurulan evamiri hümayunları malûmı çakeri olmuştur; filhakika tabibi mersum zatında sahibi firaset ve hassatan cenabı celâletmeabı hümayunlarının hidematı seniyelerinde kemali sadakat ve ubudiyet birle dil ve pabeste (دن و پابسته) olmagin küllî itimadı hümayunlarına vücuh ile şayeste olduğunda câyı iştibah yoktur; bu bendei keminerleri ise iradatı celilei hümayunlarını França Devletine ihbar ve ifade zmnında devleti mezkûrenin başvekiline bir kıt'a mektup tahrir ve iki, üç günden sonra bu bendelerine mensup olan mûtemed bir beyzade ile hafiyeten irsal etmekle bu veçh üzere İshak Bey kulları ol tarafa varmazdan mukaddem canibi hümayunlarından memur olduğu mevattan Erança Devleti habir ve agâh olmuş olur, ve merkurum kulları tarafından

vürut edecek tahrirat, evamiri hümayunlarına imtisâlen tabibi mersum Lorenzo kolları vesatatile hakipayı hümayunlarına takdime mübaderet ve ubudiyeti külliyei çâkeranemi tekraren arzu izhara cesaret kılınur; baki emrû ferman ve inayet ve ihsan mehâbetlu celâletlü inâyetlü efendim hazretlerininindir.

Bendei
Konte dö Şuvazöl Guffiye
Elçii França بآستانه حالا Beâsitane Hâla

**Veliaht Şehzade Selim'in Fransa Kralı ile Başvekiline
gönderdiği mektupların müsveddeleri:**

Bu müsveddeler amedci آمدی Ratib Efendi tarafından gizlice kaleme alınarak ve kenarlarında tarzı tahrire dair izahat verilerek Selim'e takdim edilmiştir. Selim'le, Ratib Efendi arasında da iptidaları İshak Bey'in vasıta olduğu anlaşılıyor; çünkü İshak Bey Selim'e sefaret vasıtasile takdim ettiği mektubunda Amedçi Efendi'ye mektup yazmadığından bahsediyor. Nâmeler Selimin el yazısile gönderilmiştir.

المستمد من الله الملك القوي العزيز الحكيم
والمسترشد من المولى المير القادر العليم الكريم
ولى عهد السلطنة العثمانية السلطان سليم

(Mühür bunun altına basılır.)

İftiharül ümerail izamil İseviyye muhtârül küberail fihamil Meshiyye muslihı mesalihi cemâhirit taifetin. Nasraniyye sahibi صاحب ezyalil haşmeti velvakar sahibi صاحب delâilil mecdi veliftihar muhalesat nişan, musadekat unvan, França ve ana tâbi nice memâliki vesiatil mesalikin padişahı ferman ferma ve hükûmetrânı memleket ârası haşmetlü mürüvvetlü menziletlü übbehtlü ulu rağbetlü hanedanı şamihil erkânımızın dostı kadimi ve dudmânı rasihul bünyanımızın mücerreb muhibbi samimi olan On altıncı Luvi hatemallahü avakıbehü bilhayrı verreşad ve ahsene ileyhi sebilessevabı vessedat cenaplarının savbı haşmet-nisablarına ekadimyâi muhabbette muharriri kitabı hidayet ebvab iblâğından sonra dostane inha ve ilâm ve halisane ihbar ve ifham olunur ki hanedanı şamihulerkânımızın devleti azimüşşanı França, nice

yüz senedenberu yâri vefadâr یار و قادار ve hayırhahı biiştibahi mücerrebül etvârı olup ecdadi vâlânijadımızın anlara ve vükelâsına ve elçilerine hüsnü itimat ve kemâli itikatları sair düveli Avrupa ve mileli Nasârâdan ziyade ve kelâmlarına ebvabı mesamî'i kabulleri küşade ve ledelhace her gûne ianetlerine amade olduklarına binaen sinini sabıkada Ata ve dedelerimizin França Devletine vücuhi şetta شق ile surî ve manevî muaveneti ve devleti müşarünileyhin dahi her cihetten zahiren ve batınan Devleti Osmaniye hakkında gayret ve sadakat ve hüsnü himmet ve dikkati tevarih kitaplarına nazar edenlere nümâyandır.

Binaenaleyh pederi valâgüherimiz cennetmekân firdevs âşıyan Sultan Mustafa Han Hazretleri kütübü tevârihe âşına ve bu keyfiyet indlerinde huveyda olmak hasebile ezminei sabıkada ve sinini mazi-yede müşahede olunan gayret ve sadakat ve mücerrep olan âdet ve tabiatlerine kıyâsen França Devleti eyyamı ıztırap ve şiddette ve hengâmı felâketü mihnette dostlarına vefadar ve yâr ve ihlâskâr olup dostluğa sezavâr olan hâlâta riayet ve insaniyete lâıyk olan mühimmata kifayette nakdi vüsu وسع ve kudretini nisar ve dostluğunda sebat ve metanet izhar ve halli müşkilât ve cebri kûsûrat ve icrayı muktezayı müvalâtta sarfı mâhasalı gayret ve iktidar edeceğine hüsnü zannedüp Moskov'lu üzerine seferü hareket mahzı hayrû bereket olduğu França Devleti tarafından teşvik ve iğra olundukta devleti müşarün-ileyhin ve vükelâ ve elçilerinin kelimatı her vechile Devleti Aliyye indinde itimada lâıyk olduğundan hernekadar Avrupa devletlerinden bazı dostânı akibetbin ve alehusus Prusya ve İngiltere kıralları gibi aklü firaset ve neticei hali istidlâlde fehmü kiyaset ve reviyetü dirayeti müselleme erbabı aklü yakın olanlar tarafından bu hususta nice mahzurât ve mazarrat beyan ve akibetikâr yine nevehile karar vereceğin ve Devleti Aliyyeyi França Devletinin Moskov'lu cengine teşviki nihayeti emirde ne gûne neticesini izhar edeceğin mübemu موبع امان etmişler; Anların kelâmlarına havalei sem'i itibar etmeyüp França Devletinin reyî rezinlerini tercih ve tasvib ve tahsin ve iradeleri Devleti Aliyyeyi Osmaniye hakkında mahzı hayır olacağını tayin edüp fethi babı cengi ihtiyar ve Moskov'lu üzerine seferi aşikâr eylediği cümle indinde ve alehusus Avrupa devletlerine vazıh ve bedidardır, ve Devleti Osmaniyenin dahi mükâleme mazbatalarında ve sekletariyesinde mesbutı مشهورت ceridei esrârdır; CenabıHak feâli mutlak فعال مطلق olup fiilini ve iradesini tağyirde kimesnede iktidar olmadığını ashabı aklü dirayet ve istibsara استبصار iş'ar için beş yüz senedenberu fethi kale ve hisar ve zabtı teshiri ekalim ve bülân ve emsar ile iştiharı velvele endazı afaku aktar اطار ve mesbutı sahaifi vakayi nüvisanı rüzgâr olaU

hanedanı شاع الاركان şâmi hulerkânımız mübtelâyi envâi felâket ve mazharı envai hasâret ve mihnet ve sair devletlere mucibi ibret eyledi. ذلك تقدير العزيز العليم والله يوثق ملكه من يشاء الله ذوالفضل العظيم .

Pederimiz müşarünileyhin ömrü nihayete erişmiş olmasa, işler şimdiki olduğu sureti kesbetmeyip bu derde bir ilâç ve deva ve bu kazaya bir mükâfat imzası muhakkak ve musammem idi ve lâkin hulûli ecel ile pederimiz merhumı müşarünileyhten saltanatın biemrillâhi taalâ halli dostlarımızın malûmu olduğu veçhile işleri bu derecelerde müşevveş ve muhtel eylediğine binaen Moskov'lu ve anlar ile samimî ittfak ve tekidi bünyanı vifak edenler ile encamkâr işte bu görünen sureti izhar ve düşmanlarımız mülkümüze italei payi gadir ve cevrü hasar eylediklerinden maada dostlarımız bile bazı teklifatı baride ile menafii mülkiyyemize bir nevi tamalarını ve bizim zâfımızı iş'ar ile nizam ve intizamımızın bir nevi teşvişine anlar dahi iptidar etmelerile mevttten gayri illete mualece mümknattan olduğuna binaen bu derde çare hususunda vakti mukadderde hernekadar ilâcı günâgün ve tedabiri isabet makrun melhuzumuz ise dahi elhaletü hazihi bu afatta bizim desti kudretimiz cümleye malûm olduğu üzere bu işin tedbirinde kasır ve dostânı sadakat nişanı tecrübe ve imtihan ile hanedanı celilülerkânımız hakkında derecei gayret ve sadakat ve semerei hulûs ve safvetlerini ayan edecek vakitler zâhir olmağla dostları düşmandan temyiz ile biinayetillâhi taalâ ve tevfiikihi câlisi seriri Osmanî ve lâbisi efseri kişveristanı olduğumuz zamanda dostlardan bu vakitte müşahede eylediğimiz safvet ve muhabbet ve müvalâtın hüsnü mükâfatını edaya tarafı hümayunumuzdan sâyi evfa سى اوقى buyrulmak için kendi enteresülerine mebni bazı dostların hernekadar Devleti Aliyye hakkında şimdiyedek ifade eylediği mülâhazatı, vakia واقعه mutabık ve bazılarının dahi taraflarından memûl olan gayretü ianet kuvvetden fiile çıkmadığı malûmı ehli dekayik ise dahi França Devletinin şanü mürüvvetine lâyik gayret ve sadakatinden bu muhibbi sadıkları nâümit olmadığımıza binaen sadakat ve ubudiyeti nezdi hümayunumuzda her veçhile mücerreb olan sadık ve emin ve mutemet adamlarımızdan izzetlü sadakatlû Mir İshak, kenduye bazı vesaya ve siparişimiz ile tarafı hümayunumuzdan murahhas kılınıp ol tarafa irsal olunmuştur.

Kelâmına her veçhile itimat edüp miri mumaileyhe sipariş ve tarafınıza ilâm ve ifadesini emreylediğimiz mevad malûmı haşmet mersumunuz oldukta icrasına şimdiki halde tarafınızdan râğbet ve meylü muhabbet gösterilirse inşaallahü tealâ dostluğunuz bir türlü zayi

olmayup biz dahi mukabelesinde tarihlere yazılacak ve dillere destan olacak dostluğu hakkınızda icra ederiz; baki همیشه hıfzı hudada olasız. Tahriren fi gurrei ramazan رمضان في غرة سنة مائة وألف

* *

Bu müsveddeyi yazan Ratib Efendi fotoğrafta görüldüğü üzere başlığın kenarında şu izahatı veriyor:

«İnce kalem ile bu kâğıt miktarı [yani müsveddenin yazıldığı kâğıt kadar] bir âbâdi kâğıt kesüp yazasız, kâğıdın bunun gibi yukarısından başlyasız hattâ yazı sık düşmeye ve kâğıt bundan uzunca bile kesilse mani değildir ve yukarıdan başlamakta zarar yoktur; Devleti Aliyye kaidesine muhalif değildir.»

Yine müsvedde sahibi müsveddenin sol tarafının üst kenarına da şunu yazmıştır:

«Bu müsveddeyi sakınp zayi etmiyesiz; İnşaallahütaâlâ devletü ikbal ile tahta cülûs buyurduğunuz da her kimi reisülküttab ederseniz bu müsveddeyi ana virüp benim şu minval üzre França Kralına mektubum ve sözüüm ve anda ademim vardır deyu emredersiz; ol zaman lâzım olur; kulunuz da bir müsveddesi var idi ihrak eyledim malûmı hümayun buyrula.»

Selimin, Başvekile [Hariciye nazırına] yine 1200 Ramazan gurrei tarihile yazılan mektup müsveddesi:

السالك الى طريق المستقيم
والمتمسك بحبل حول الله القويم
المستند الى قوة القادر العظيم
وارث السلطنة العثمانية سلطان سليم

Bu mahalle mühür

Kıdvetü ümerail milletil Mesihyye umdetü küberaittaifetil İseviyye haşmetlü, mürüvvetlü ulu rağbetlü França Padişahının başvekili olan âkili akibet endiş ve kâmili sadakat kiş gevherikânı aklü reşat ve cevheri ummanı rüşdü sedat dürrü yektayı sadefi kârdâni ve yâkutı nigindanı mühri mihribanı riayetlü, dirayetlü sadakatlü hörmetlü dostı ehassı sadıkı ahlâsımız صديق اخلص konte Mösyö Diverjen evcedehullahü tealâ fiumuril hayyireti vettarikulhasen ve erşedehu ارشده ilâ malehu filüllâhü ve uhrâhü ahsen cenaplarının canibi muhabbet caliblerine safveti fuad ve fartı hubbü vedat ile peyamı sadakat iltizam iblâgile dostâne

inha ve ilâm olunur ki Devleti Aliyyemizin França Devletine muhabbet ve ihlâsı kadimi ve hanedanı şamihulerkânımıza dahi devleti müşarünileyhin alâkai derun ve ihtisası samimî olduğu size tariften müberra ve cenabı dirayet nısbabınız müddeti medidedenberu França Devletinin nice umuru müşkile ve hidematı cesimesinde müstahdem ve aklü rüştü sadakat ve metaneti fikirü firasetiniz cümle indinde müsellemler olduğundan mâada nasıyei halinizde lâmi ومع ve dirahşan olan pertevi dirayet ve iz'an muktezasınca Avrupa devletlerine müteallik her nikât ve mezayaya vukuf ve ıtlılâınız hüveyda ve alelhusus cennetmekân firdevs aşıyan pederimiz Sultan Mustafa Han aleyhirrahmeti velgufran zamanı saltanatlarında müddeti medide Asitanei saadetimizde kıyâmınıza binaen pederimiz müşarünileyhin França Devletine kemali teveccühü fuat ve sair Avrupa devletlerinden ziyade hüsnü itimadına minküllilvücuha aşına olup hattâ hanedanı şamihulerkânımızın bazı dostânı akibetbin ve muhibbanı dirayet karini, Moskov'lu üzerine seferü hareket namünasip ve Devleti Aliyyemize bir faide ve hayrı olmayup nedameti çekileceğini ve vehameti akibetini delâili akliye ve berahini iknâiye ile serdi envâi mukaddemat iderek isbatı hususuna bastı makalât etmişler iken França Devletinin hüsnü ifade ve teşviku tergibi garazdan âri mülâhaza ve sairlerinin akvali agraza mebni olmak üzere mutalea olunduğuna binaen birisinin kelimatına ve bu bapta serdeylediği mukaddimatına havalei sem'i itibar ve ısga olunmayup França Devletinin kavli tahsin ve sairleri gareze mebni olmak üzere zannü tahmin olunduğu malûmı cihan ve hattâ Avrupa devletleri indinde neticei hale sür'atle intikali ve eserden müessire istidlâli ve aklü marifet ve kemâli cümleye nümayan olan Prusya Kralı ve sıdkı akval ve itidali ahvali meşhur olan İngiltere Devleti tarafından Moskov'lu üzerine seferü hareketin nice kuphiyat ونبجات ve mazarrat ve mahzurâtı beyan ve Devleti Aliyyei Osmanıyyeyi bu sefere delâlet ve kûşadı emrinde bastı makalei envâi fevâit ve menfaat edenler nihayetülemir encamında bir faide ve ianete kadir olamayup temaşasile iktifa ve hernekadar vüs'ü kudretlerinde bile olsa bir nevi ianette olmayacaklarını tasrih ve ima etmişlerken pederimiz müşarünileyh, França Devletile kadim olan hukuk ve ülfete itimat ve vakti hacette hergûna ianet ve muzaheret birle muktezayı safvet ve vedadı icra edeceğine cezmü itikat edüp kavlü reylerini tahsin ve Moskov'lu üzerine seferü hareketi tahkik ve tayin ettiği her kime hafi ve nihan ise siz dostumuza ayandır.

Ve bu madde de Devleti Aliyyemizin gabinotosında mükâleme mazbatalarında ve sekretaryalarımızda septi وبت ceridei esrar olduğu

mezcumı ashâbı dirayet ve iz'andır. Beşyüz senedenberu Asya ve Avrupa'da olan namdar mülük ve hükümdarlar ile hodbehod cengü peykâr idüp bukadar fütuhâtı celileye mazhariyeti aşikâr olan ve fethi husûn ve vaz'ı ayin ve kanun hususlarında cümleye rehnûmun olan hanedanı rasihulbünyanımız kesreti asakir ve vüs'ati hazâin ve emval ve zehaire mağrur ve meftun ve hüsnü ifadei dostanı kadîm ve teşvik ve teşcii hayırhahanı samim ile mesrur ve memnun olup Moskov'lu ile fethi babı muharebeyi ihtiyar ve takdiri huda hökmünü izhar idüp Devleti Aaliyyemizi misli namesbuk olan bu misillü belâlara duçar ve Avrupa'da asakir ve hazain ve mühimmatın kesretine itimat ve devletinin mamuriyet ve kuvvetü kudretine istinat ile izharı gurur ve utüvvü istikbar edenlere ibret eylediği erbabı aklü basirete aşikârdır. فاعتبروا يا اولوالابصار.

Elhaletü hazîhi pederimiz müşarünileyhin vefatı takribi ile işler işte bu göründüğü sureti kesb ittiği nûmayan ve mevttten gayri her derdin ilâcı imkânda olduğu feylosofanı cihan ve ehli aklü irfana ayan olmagla avni inayeti perverdigâr ve Havl حوول ve kuvvetü kudreti Rabbi müntakimi kahhar ile اعدا adâmızın ettikleri gadrû hasâret ve mekrü mefsedete vücuhi müteaddide ile tedabiri hasenemiz hazır ve mülâhazatı mütenevviamız müheyya ve bazı dostandan dahi bu bapta hüsnü himmet ve îânet zamirimizde cilvenüma olup ancak âdeti kadimeî saltanatı Osmaniye üzere şimdiki halde bu işin tedbirinde desti himmetimiz kasır ve elhaletü hazîhi muhibbanı ihlâs unvanı tecrübe ve imtihan ve dereceî sadakat ve semerei safvet ve muhabbetlerini bâtın ve zahirde ayan idecek vaktin şimdi bizim bu vaktimiz olduğu aşikâr ve bahir olduğuna binaen biinâyetillâhil melikül müteal bilirsiz velistihal vakti mukadderi bedidar olup calisi tahtı Süleymanî ve lâbisi tacı kâmrânî olduğumuz esnada dostandan bu evkatta müşahede eylediğimiz insaniyet ve müvalâtın hüsnü mükâfatına himmeti aliyyemiz derkâr olduğunu iş'ar siyakında mutemet ademlerimizden bundan (akdem) Frengistan'da seyrüseyahat ve hanedanı şamihulerkânımıza França Devletinin kemali hulûs ve sadakatine ve her türlü ittifak ve ianete hazır ve amade olduğuna hüsnü şehadet eden izzetlü' sadakatlü İshak Bey ol tarafa irsal olunmuştur; Miri mumaiyleh sadık, emin adamlarımızdan olup haşmetlü França Kralı cenaplarının ve bilcümle França devleti rical ve ceneralının erbabı aklü kemali ve bahusus França Devletinin abıruyu ve â'kali اعلیٰ ukalâsı ve akıbeti kârı mülâhazada çümlesinin müstesnası olan siz dostumuzu medhu sena ve Devleti Aliyyemize olan gayret ve sadakatinizde mubalega etmekle kenduye bazı mevad sipariş olunup haşmetlü França

eyledikte kendine sipariş olunan makalâtı sırrıyye ve hidematı aliyyelerini gayreti tam ve sadakat mâlâ kelâm ile icra ve tekml eylemiştir: filhakika her çend ki cenabı azamet meaplarının mecbul oldukları evrenği hilâfete hini mukadderde uruçı ba huruçları babında berveçhi peşin tedariki tedbirleri mesmumuz olup memâliki mevruselerinin hali sahihini bilüp inayeti Bari ile anları sureti mergubei atikasına ifrağ için mesaii cemileleri, İshak kulları [nın] bu tarafa kudumünden evvel malûmumuz idi; lâkin bu misillu ihbarı beşâret âsar miri merku mun takririnden ve alelhusus şerefyaftei sudur olan hattı şerifleri mazmunundan ibka ve mukarrer olundukta ihsas eylediğimiz mesruriyet ve mahzuziyeti gencayış pezir, havsalai tabirden birundur; hatta tab'ı âlilerinde merkûz olan kemali istidat ve liyakatlerini müşahede ettikçe mahza hikmeti Rabbanî ve takriri sübhanî bilüp hudayi müteal fehüvel melikülmülûk hazretlerine tekrar betekrar hamdü şükretmemize bais ve badi olmuştur, ve cenabı haşmetmeâb kendüleri tevarihi kadimede cüstü cûye irtikâp edip França Devletinin Devleti Aliyyei Osmaniye ile ötedenberi cereyan eden dosti ve hayırhahilerine delâili müstakilleye ittılâ اطلاع bulmalarile zikri müstağniî anilbeyandır.

Feamma bu ihlâskârları yevmi cülûsumuzdanberi ilâ hazelhin ecdadı izamımızın âsarına اقتضا ıktifâen merbutı lâyenkatı olan muhabbeti canibeyn izdiyadını sebebi iftiharımız bilüp dakika fevt etmediğümüz malûmı âlemiyandır; kaldı ki cecdi merhumumuzun vakti hayatlarile müverrah ve cenabı azamet nisaplarının silki kelâmı savab tev'emlerinde münselik Tarihte vaki olan mâcera bilcümlesini aynı şühut ile görmüş veziri müteveffamız Mösyö Lö Kont Diverjen'den kable vefatihi قبل وفاته tafsilen sual ve istifsar eyledüğümüzde cecdi emcedimiz hazretleri gerçi Rusya ile Devleti Aliyyei Osmaniye beyinde ol esnada sefer açılmamak emri muhal idüğünü aynelyakin bilirlerdı Ve seferi mezkûr zuhur ettiği takdirce Devleti Aliyyeye nafi bir kâr oiacağını zannedlerdi: lâkin cenabı azemetmeaplarının validi macidleri hazretlerini fethi ebvabı muharebeye değme hal ile sevk ve ilzam etmeğe cesaret eylemedikleri veziri müşarünileyhın cevâbı batahikikinden hüveyda olmuştur femeza mâmeza. نفسی ماضی

Malûmı şehametleridir ki bu muhibleri evrenk nişini اورنگ نشین saltanat olduğumuz ruzi firuzdanberi Devleti Aliyyei ebed istimrar ile mükâtebe ve müraselemizde kusur etmeyüp intikam ve taaruzu kablettahaffuz mümkün olmadığını ilka etmeden hali olmayup devleti müşarünileyhaya müstevli ve şayet kendine muzayeka verecek bir sefer karaltısını defi ve ib'ade sây ve gûşiş ettüğümüzden kat'ı nazar bu dostı hayırhahları dostluğa binaen emri muharebenin maarifi cüz'iyeye ve külli-

yesini ibadullaha talim zımnında üstadanı âkil ve muallımanı kâmil asitanei saadete irsal ettüğümüz ve fimabât ol tarafta meksleeri lâzım göründükçe anlı ipka edeceğimiz emri mukarrerdir.

Ve keزالik Devleti Aliyye ile sınırdaşları olan düveli saire beyninde vuku bulan bürudet dumanını mahvtmede bu senakârların müdavim ve mülâzım bileler ve elhaletü hazihi buna manend müsaadelerden gayri bir fiil ellimizden gelmez. Pes Devleti Aliyyei ebed peyvendin tarafından dahi dostluğa halel verir bir hareket ve hukukı civariyeye mügayir bir vazı sadır olmayacağı memulümüzdür; zira emri muharebe bir fenni müşkül olup fenni mezkûrda kendu düşmanı kadar tahsili mehâret ve kesbi idman etmeden üzerine sefer çekmek aynı hatadır; binaanalâzalik cenabı azamet meablarının takdiratı samadâniye muktazasınca cülûsı hümayunları müyesser oldukta encâmı hurucı neye müncer olacağını mülâhaza birle mehamı ename külliyyet ile nizam vermeden mukaddem bir amele vülûç etmiyeceklerine akılı sâkipleri ve reyî sâibleri bürhanü delil ve zaminü kefildir ve inşaallahürahman Fülkü zatı sûtüde sıfatları yemmi ۴ ulümü fûnuna açılıp kittikçe ebvabı fütuhât ve meğazi illa ۷ intizamı asakir ve mehâreti seraskeran ile mef tuh ve küşade olduğunu ve tedariki dûrû diraz etmeyince sefere ağaz, bir emri pürmuhatara idüğün teyakkun ve taammuk تمتق etmiş olurlar ve haddi zatinde mesalihi dünyeviyyenin hökmü bu minval üzere cari olup bir milletin her çent ki gayreti kahramaniyesi ve cengâverii nerimanisi var olsa dahi bu tedbirde istiğna etmemek gerektir; elbette cenabı şecaat nisaplarının maddei mezkûreden maada nice mevaddı mühimmei saireyi dahi derkâr edüp amele getürmek iradei aliyeleridir; filcümle tanzimi umurı batınai memleket ilmi ki ulümü saire gibi kemal mertebesine iblâğ olunmuştur; Pes memâliki mevru-senin mamuriyetine dair ve vefreti erbabı marifete ve tahkiki sadakati ricâl ve huddama ve isticlâbı havatırı hasü ama خاص وعام müteallık olan tedbirlerin künhü gavrine ittilâ bulmağa cenabı azamet meaplarının sâi ve mücid oldukları haberi bu dostlarını gayetülgaye mesrur eylemiştir. Gabbeza غب۷ bu dâileri dudmanı sami mekânları için ve bahusus zatı hamîde kemalâtları hakkına meylü rağbet ve iştiyakımız vasfû tabiri hususunda âciz ve nâtüvan kalup inşaallahürahman maslahatgüzarları İshak Bey kullarının tahriratından maaziyade nümayan olur.

Bendei mumaleyh inayeti Bari ile kendi veliyyünniam efendilerine meratibi ulyada hizmet ve kârgüzarlığa lâyıık ve sezavar olur ümniyesile bu canibe vusulündenberi cenabı haşmetmeablarının

her bapta sualâtlarına cevaba kadir olmasına ihtimamı tam etmededir ve ol hususta tarafımızdan dahi müsaadati günâgün bidiriğ etmişizdir ve Devleti Aliyyenin gerek şimdiki hali ve gerek mabâdi umurunda bu muhipleri ne vecih üzere mütefekkir ve def'i mahzurati müslimin için ne derecede intibah üzere idüğimizi ve cenâbı azamet meabları dostı azimiz olan milelin mihrabı olmak hasebile anlara ne miktar rağbet ve alâkai kalp ittüğümüzü İshak Bey bendei üfkendelerinin vasfû telhis edeceğinde kat'a iştibahımız yoktur. Baki azametlû haşmetlû şehâmetlû şecâatlı padişah zadei bakemali sûtüde hısal hazretleri hıfzı Bari'de bâd biavni Rabilibad حفظ باريدہ باد بيون رب العباد tahriren fi medinetüs sultanıyyetül versalya (Versay) fi yevmissalisi işrin şehri Mayıs lisenete seb'a ve semanine ve seb'a mie ve elf. تحريراً في مدينة السلطانية الورصالية في يوم الثالث عشر من شهر مايس لسنة سبع وثمانين سبعمائة و الف.

İmza yeri

Lüis ve tahtühü

*Konte di Monmorin Vezir ve mahremi esrari
Devleti Padişâhı Françe*

**França Başvekil Kont dö Monmoren'in Selim'e cevâbî mektubu
tercemesi**

Cenabı azamet meâb kudsi elkab mihrabı müslimin hedefi âmali müminin padişah zadei namdarı kâmkârı valanesebi âli tebar mihini devhai hadikai saltanat, güzini semerei şecerei hilâfet, nahli berumendi bostanı şevket, güli serisebzi gülistanı devleti ebed müddet, gurrei nasıyei âli Osmani, kurrei basırai aynilinsan manzûrı nazarı aferitkâr mazharı eltâfı padişahı Süleyman iktidar, fûruğı dudmanı übbehütü bahtiyari, çerağı hanedanı şevketü tacdarı, vasıtai ikdi saltanat uzma halefüssıdkı hilâfeti kübra azametlû haşmetlû şecâatlı Sultan Selim hafezahullahürrahmanirrahim hazretlerine halâ cenabı padişahı Françe vezirleri ve mahremi esrarları olan tahrir eyledikleri muhabbetnamenin tercemesidir ki veçhi atilbeyan üzre zikrolunumuştur.

Azametlû haşmetlû şehâmetlû şecâatlı padişah zadei kâmkâr varisi seriri Osmanî Veliahdı hilâfeti kâmrânî Sultan Selim dame ikbalühu biavnillâhilâzîm hazretlerinin atebî süreyya mertebelerine nisar cevahiri deavâti musadakat nûmun ve izharı gevahiri tesniyat muhalesat füzun hilâlinde arz daştei dâii ihlâskârlarıdır ki; selefim (Mösyö Lökont Dövrejen) e hitaben şeref yaftei sudur olan hattı şerifleri veziri mezburun yedine teslim olundukta mizacı inhirafe müşrif

iken tahsil eylediği kemali süruriyet ve beşaretten naşi taze can peyda etmiş kadar ihya olunduğunu efendim França padişahı taraflarından mezunen bu sırrı ehemmin mahrem ve feridi olan kimesnenin takririnden malûmum olmuştur.

Filvaki devleti aliyyei ebed istimrarın emektarı sadakatkarı olan veziri müteveffayı mezkûr, cenabı haşmet meablarının efendim Françe padişahı kibeline tahrir buyurulan namei şeriflerini kıraat, mazmunı münifini müşahede ettikte inşallahürrahman nizamülâlem ve nedretülâsır olacak bir padişahı cemcahın bazı alâmatı mübeyyine ve harekâtı maneviyyesini muaccelen temyiz edüp lamuhalete cenabı azamet nisabları devleti aliyyei osmaniyenin rûknü metini ve hısnı hasini vaktile olurlar ümniyesile kendisi umurdide ve kârazmûde bir veziri pür tedbir olmagla refahiyeti müslimine dair ve cenabı haşmet meablarının izdiyadı devletlerine müteallık bunca kelimatı siddikane ve ârâyı muh-lisanesini tarafı bahirüşşereflerine ilâm ve telhis kaydında idi.

Vakta ki *حق سبحانه وتعالى فهو الكشاف الغيوب والمخلاق الحيات والمات* hazretlerinin takdirat ezeliyeleri tedbirat insaniyeyi nakz ve idam edüp kemali tevazu birle mehamı külliyye tanzimi ile evkatgüzar ömrü müstaari olup memaliki mahrusai osmaniyenin üzerinden asla ve kat'a iğmazı ayin ve îrazi *اعراض* nazar etmemiş. Veziri müşarünileyh eceli müsemmasile rihlet ve intikal etmekle mücerred kendu devleti değil bel devleti aliyyei ebed peyvend dahi hayıb ve hasir kaldıkları emri aşikârdır. Feamma veliyünniam efendim Françe padişahı hazretleri kemali inayetlerinden naşi bu bendei asgarlarını sadri müteveffanın makamında nasb eylediklerinde cevabı basevaplarının cenabı azamet meablarına tebliğini bu dâilerine emir ve İshak bey bendeleri ile müzakereyi tenbih ve maslahatgüzarı mezkûrun tahsili ulûmı nafia ve kesbi muarifi lâzime hususunda müsaade olunmasın tekit ile ferman buyurmuşlardır.

Haddizatinde mirimerkum binnefis tayini küllema yehtac *كما يحتاج* ile mükerrerem ve Françe memleketinde mevcut asakiri ber ve bahir ve talimat cünüd ve harekâtı sefayin iradet olunup seyrü temaşasiçün zübdei seraskeran ve umdei mümaresanı meydan indinde muazzez tutulub gerek umuru seferiyye ve gerek mesalihi sâire cihetinden talimine lâzım gelen müsaadat ve muavenatta dakika fevt ve taksir olunmadığı İshak bey kullarının tahriratından malûmı celâdetleri olur; kaldı ki França devletinin cenabı azamet meablarına olan kemali meyl ve hayrihahi ve devleti aliyyenin itimadı küllisine liyakatı mühtacı beyan olmayup efendim Françe padişahının mektubı muhabbet üslûblarından müstedeldir; pes ihsan ve kerem edüp selefimi teşrif buyurdukları minval üzere mükâtebei şerifelerile bu dâilerini dahi tevkir ve tefhir buyurmak

iradei aliyyeleri olur ise bu senakârları hidematı samiyelerinde bulunup müstahdem olacağımı sebebi iftihar bileceğimde kata iştibahları kalma-ya; her siparişlerini icra ve her suallerine cevap etmeği ruhirevane minnet ve fırsatı ganimet addedüp ba husus teftişi müşkül ve tefahhusı müteassir olan bazı mesail düşer ise bu dâileri teşhis ve tarifine teşmiri sakı gayret ve teftihi cenahı himmet edeceğim bilâreybdir; velhasıl efendimin cenabı azemet meablarının hakkına olan müsafat ve müvâ-lâtını ve her babta cezbi hatırı şeriflerine ikdam teemmünü isbat müyes-ser olursa seri iftiharım beynelakran mümtaz olacağını bu ihlâs pişer-leri aynı yakın ile bilüp devamı ömrü devletleri daavatına müdavim ve mülâzım idüğim muhatı ilmi ğlem araları ola. Baki azametlü haş-metlü şahâmetlü şecâatlü padişah zadei kâmkâr hazretlerinin eyyamı devlet ve kâmranileri ve hengâmı azamet ve şadimanileri müstedim
تحريراً في مدينة السلطانية الورصاليا في يوم الثالث عشر من شهر مايس
بعون رب العباد bad اسنة سبع وثمانين وسبعمائة والف.

Elhalisülfuad الخالص الفؤاد

Konte dö Monmorin vezir ve mahremi
esrarı devleti padişahı
França

İshak beyin Fransadan gönderdiği mektuplar :

Bu mektupların tarihleri 11 Şaban 1201 dir; ve imza yerinde de bende (kulun) diye yazı vardır. İshak beyin mektupları ümiyâne olup imlâsı da hiç yoktur. Eğer riyakârlık yapmıyorsa kendisinin pek basit fikirli bir adam olduğu anlaşılır.

يا فتاح يا كريم

Hak süphanehu ve tealâ hazretleri حق سبحانه وتعالى حضرتلری

Devletlü necâbetlü şecâatlü merhametlü velinimetim efendim hazretlerinin

Vücudı hümayunlarını hata ve hatarlardan mahfuz eylesün. Şecâ-atlü merhametlü efendim; kulun Franchaya azimet ve esnayı rahta bir miktar sıklet çeküp necâbüetlü efendimin duası berekâtile hak tealâ hazretleri bu kullarına yeniden necat ihsan ve selamet ilen mahalli memuriyetime dahil olup o saat mösyö Kont Döverjen kulunuz ile mülâkat ve keremnamei hümayununuzu yedine teslim ve muradı aliyyenizi bildirdikte dünyalar kadar memnun ve mesrur olup efendi

min gayretine pesent eylediler ve ertesi günü kulunuzu haşmetlü Françe padişahı dostunuzun rikâbına gizli götürüp efendimin muhabbetnâmei hümayunlarını yedlerine teslim eylediğimde muhabbetnamenizi kabul ve tab'ı devletinizi sual buyurdular; badehu namei hümayununuzu mösyö (Döverjen) e teslim ve bir an akdem terceme olunmasını ferman buyurdular. Emri bari ile o esnada mösyö Döverjen hasta olup âhır vaktini tamam eylediler; Allahü tealâ hazretleri efendimin mübarek vücudu hümayunlarına keder vërmiye. Gerçi bugünlerde ölecek adam değil idi; lâkin takdire çare olmadığı efendimin malûmu hümayunlarıdır; elbette yeri boş kalmaz. Devleti Françede gayriler dahi bulunur ve efrenc devletlerinin bir hoş âdetleri vardır; bir yeni vezir selefinin gittiği yola gidüp defterhanesinde umuru muazzama için ne güne tedbir edüp kayid etmiş ise elbette ana göre hareket eder; kaldı ki Moskovlunun bu fitneyi ihdas edeceği Mösyö Döverjen'in malûmu idi. Öyle bir âkil dâna vezir elbette hayatında bunun bir çaresini bulup defterhanesinde kayd eylemiştir ve çok sürmez beyan olur. Françe devletinin eylediği harekete göre umarımki Moskov'lu ve Nemçe'lu, Devletialiyye üzerine kastedub sefere mübaşeret edemezler.

Eğer Devletialiyye kendulerinden havf edüp Kırımı verdikleri gibi Özi'yi dahi virirler ise Françe devletine cevap düşmez; Avrupa havadis kâğıtlarının (gazeteler) yazdığına göre bâlâ bir dürlü cenk istemez imiş [1] gerçi İslâmbulda çok cenk tedariki görürler imiş; lâkin bir taraftan işlerin nizamına rabita kaydinde imişler; eğer bunun aslı var ise Allahü tealâ Hazretleri ümmeti Muhammedin yardımcı olsun.

Benim şecâatlü veli ni'metim efendim bu şeylere nazar buyurup da vücudu hümayununa hiç siklet virme; her şey inşaallah nizam bulur; Françe devleti Âli Osman devleti için her şeyi irtikâb edenlerdendir, bu âne değin dakika fevt ettikleri yoktur ve müttelik oldukları devletlere mahsus nameler yazup menziller gönderdiler; Moskov Kraliçesine va Nemçe İmparatoruna dahi üç beş def'adır ki mahsus yazarlar, adam gönderirler ve Françe Padişahı dostunuzun Moskov Kraliçesine son yazdığı cevap budur:

Sizlerin malûmudur ki Devletialiyyenin kadîm dostuyuz ve kenduleri ilen çok alış verişimiz olub halkım ticarettedir; bu sebepten Devleti aliyye için her şeyi gözüme almışımıdır; kaldı ki üzerlerine sefer ider isen mübaşeret itmeden gereği gibi mülâhaza eyliyesin; Avrupa rahattında iken halkı ayağa kaldırma, sonra devletleri birbirine düşürür, Avrupa içinde bir ateş yakmağa sebep olur ve lâkin söndürmenin bir dürlü çaresini bulmazsın; cemii zamanda ihtiyat etmek âkıllar kârı-

[1] Bâlâdan maksat Padişah Abdülhamid'dir. Filhakika harb istemiyordu.

dır; Devleti aliyyeye bu güne teklifi bârid itmesen âlâ olur. Gine sizler bilürsünüz; mutlak sefer ideriz dir iseniz Allahın avni inayeti ve dost ve müttefik olduğumuz devletlerin himmeti ile elbette bunun çaresini bulacağımız sizlere âşikârdır; kaldı ki âlâ tarıkını mülâhaza etmeniz münasibdir; gerçi cenk istemeyiz kaldı ki cenkten kaçır devletlerden olmadığımız cümle devletlerin ve sizlerin dahi malûmlarıdır.

Bu cevabın dahi Moskov'lu tarafından haberi gelmedi; eğer bu misillü müsaadeden gayri França devletinin bir hareketi olmadığına gazabı hümayun buyurmayasınız; devleti mezkûre kendusi bizzat umuru batına cihetinden muzayakadadır; malûmı devletinizdir ki İngiltere devleti ile bahren beş sene seferleri var idi; gerçi düşmanlarına galib oldular; lâkin kendileri de bu esnada hazineden yana siklettedirler.

Kulun Françaya dahil olduktan sonra Françe Padişahı dostunuz rical ve kibarını cemedüb bir büyük cemiyet eyledi ve hâlâ tamam olmadı. İrad ve masrafın ve bazı nahak yere alınan masarifin nizamına ferman eylediler kaldı ki bu işe sebep efendimin namei hümayunlarıdır; anladılar ki inayeti bâri ile Efendimiz mesrur olup Padişah oldukta elbette Moskovludan ümmeti Muhammedin intikamın alacaksınız; elbette şimdiden bunlara hazırlanmak münasib görüldüğünden çabuk bu işe mübaşeret eylediler; kaldı ki meramları vakit geçirmektir, bunların âdetince iktıza eden budur; birdenbire cenge mübaşeret eyleseler, belki bir senede itmamına kadir olmazlar; üç beş senede birbiri ardınca cenk eylemek şimdi bir dürlü kendülerine elvirmez; zira yeni dünya için İngiliz ilen olan cenkte çok malları telef oldu; böyle bir iki sene cenk eylemeyub rahatlarında otururlar ise vakit kazanmış olurlar; o esnada üç beş senelik sefer için hazine mevcut bulunur; bir iki sene aksi bile gitse korkuları olmaz, kaldı ki bunlar Moskovun hâlini eyi bilürler; bir dürlü havfleri yoktur; bizim devletimizde bunların halini bilir âdem olaydı şimdiyedek vallahilkerim والله أكبر başka olur idi; Moskovlu bir türlü vallahi الله, cenk istemez; lâkin öyle Devleti Aliyyeyi dil ile korkutuyor bu taraftan da Devleti Aliyyeye gönderdikleri cevabe amel etmiyorlar. Kendü bildiklerine gidiyorlar; eğer Françe Devleti ilen bir ittifak eyleseler kendülerine hayırlı olur idi; bunların korktuğu budur; kendimiz Moskovlu üzerine bir sefer açup cenge mübaşeret eder isek Devleti Aliyye uzaktan seyirci olur ise aslı yok yere bu kadar maldan ve askerden niçin yadolalım sonra kendümüzde dahi ziyade zaif oluruz; hazır Moskov Devletini mektubımız ile böyle korkudur iken üzerine varmıyalım, Bakalım ne güne hareket ederler; eğer Devleti Aliyye üzerine kast ederler ise ozaman biz de elimizden geleni elbette icra ederiz.

Ve Prusya Kralı ilen ve Şived [İsveç] Kralı ilen dahi haberleştiler şimdilik bunların bu kadar hareketine göre akılı kasırime göre Moskov'lu sefere mübaşeret eyleyemez; kulun dahi şimdi sefer olduğunu Allahütealâ bilir istemem; zira korkarım ki nafile hazine telef ederler; gece gündüz aklım başımda yoktur. Sizlere haktealâ tarafından çok şey vardır ki ilham olunur; bu dahi ilhamı hakıtır ki kulunuzu bu tarafa gönderdiniz; efendimin ümidinden Françe Devleti Moskova karşı böyle hareket eyledi: yoksa bu iki nahts ümmeti muhammedin üzerine çok keder eder idi; şimdiden sonra ummam ki bu kâfirler böyle bir hareket ederler; zira France devletinin halini bilirler; bir şey murat eylediği gibi icrasından gelir; gerçi acele etmezler; lâkin gaflette olmadıkları Moskov'lunun malûmudur.

Gerçi kulun şecâatlü efendimin huzuru hümayunlarını şecâat idüp bildiremem eğer dinü Devleti Aliyyeye hayırlı bazı işler vücade geldi ise necâbetlü efendimin kuvveti bahtı hümayunlarındanır; kulun vallahilazim والله اعظم bir şey etmeğe kadir değilim; heman merhametlü velinimetim efendim hazretlerinden niyazım budur ki köleni hayırduadan yadbuynrmayasınız; inşaallahütealâ vaktü zamani ile her şey vücade gelir ve ümmeti muhammedin üzerinden bu duman efendimin nusrat rüzgârı ilen defolur, bir dürlü vücadı hümayununuza siklet virmeyesiniz; şimdi olan işler Devleti Aliyyenin kendi kusurudur; bu ânedek gafil durdular; İslambulda bukadar söylye gördüm, kulunu mecnun yerine kodılar; eğer aksi söyleye idim belki kuluna مناسب menâsıb in'am ederler idi; Elbette söylediğim cevaplar şimdi hatırlarına gelmek gerektir.

Hasan Paşa kulunuz geldikte elbette kulunuzu sual edecektir; bilmem kulun için fikrine ne gelecektir? Benim efendim inayeti bari ile mesrur olduğunuzda keremi hümayun buyurup Hasan Paşa kulunuzu din düşmanları karşısında rezil etmiyesiniz; zira cümle frengistanda bu adamın ismi pek büyüktür ve şimdi Mısırdaki eylediği işlere cümle devletler pesend eylediler: Gerçi kendini rical, kibarımız sevmezler, lâkin vallahi Devleti Aliyyenin bir sadık kölesidir, tatlı dil ile her işe kullanılır. Haddim değil efendime bu misüllü şey'i ifade eylemek; lâkin آل کافر âli kâfir belki bu ademi efendime yanlış bildirirlerde efendimin gaaebi hümayunlarına uğradırlar; kaldı ki kalbi hümayununuzda bir şey dahi var isa bu kuluna merhameten inayet buyurup kulun İslambula gelince sabrı hümayun buyurmanız efendimden niyazımdır umarım ki kulunuza merhameten bu niyazımı makbul buyurursunuz. Allahüteala bilirki sevdiğimden degildir; lâkin efendi-

me lâzımlı bir kuldur; hususa bu günlerde namını frengistanda söy-letmiş bir kulunuz efendimin yanında bulunması gayet ile kulunuza münasip görünür yine ferman efendimindir,

Kaldı ki kulun bu tarafta Başvekil kulunuz ilen gecelerde tebdil görüşürüz daima hazer üzerindeyim; Şabanı şerifin beşinde Françe Padişahı dostunuz ile mülâkat oldum [1] efendime irsal eylediği muhabbetnamesini yedime teslim ve lisanen dahi kulunuza cevap eylediler ki: Şecâatlu Sultan Selim Hazretlerinin tabı طبع âlilerini sual ederiz; kendülerinin ne gûne dostları olduğumuzu arzuhalinde bildiresin, kulun elbette efendime bir şey'i bildirmek hacet değildir muhabbetnamelerinden beyanı hūmayununuz buyurılır. Yeni olan Vezir Mösyö Momren (Monmoren) hakipayı hūmayunuza yüz sürüp arzuhalini kabul buyurmanızı niyaz eder; kaldı ki bu şeylerin teahhuruna Moskov kâfirinin işleri sebep oldu; bir dürlü kusurları yoktur, kaldı ki arzuhalim desti hūmayunuza vâsıl oldukça muhabbetnamelerin memhurlarına gereği gibi nazarı hūmayun buyurasınız; eğer açılmış isc kulunuza keremname irsal eyledikte bildiresiniz.

Eğer Françe Padişahı dostunuza muhabbetname göndermek muradı hūmayun buyurulur ise Amedci Efendi kulunuza bildirüp ne gûne münasebeti olur ise emrihūmayun buyurasınız; bu şeyler mahsus karadan bir Bey zade ile tarafı hūmayunuza irsaldır; Padişah dōstunuzdan tarafı hūmayunuza pişkeş hazır oluyor: badehu deryadan irsal olunur.

Kulun, karındaşım kulunuza ve Ahmed Ağa kulunuza birer mektup irsal eyledim ve yazdım ki Yeni Dünya ve Hindistan taraflarına gidiyorum; kaldı ki bir dürlü aslı yoktur; bâri İslâmbulda böyle bir haber çıksun; siz efendim kulunuzu bir dürlü bilmiyesiniz. Amedci kulunuza hiç bir cevap yazmadım, kusurum dahi oldi ise inâyet buyurup affihūmayun buyurasınız; kul efendimindir fermanı hūmayunuza muntazırdır; bakî ferman inâyetlu, necâbetlu, şecâatlu veli-nimetim efendim hazretleriuidir. Fi 11 şaban 1201

Bende
Kulun

İshak Bey'in aynı tarihlî diğeri bir mektubu:

Benim şecâatlı merhametli efendim

Kuluna gizli bir fermanınız buyrulur ise böyle bir küçük kâğıda başka yazup emirnamenizin içine koyup zarfı kulunuza böyle irsal

[1] 1787 mayıs [1201 şaban 5].

buyurasınız. İktizasına göre emirnamenizi belki başvekil ile göstermek iktiza eder. Kulunuza emriniz ne güne olduğunu böyle oldukta bilemezler; o vakit te kulun kendiliğimden söyler gibi efendimin muradı hümayunlarını icra etmeğe gayret edebilirim, Yoksa kendi kendime birşey murat edüp nizam veremem, belki efendimin muradları başkadır; böyle oldukta kulunuza ziyade gayret vermiş olursunuz. Emri hümayununuz elbette icra olunur, kulun efendimin emrini inşaallah انشاءالله icra eden kölelerdenim.

Kaldı ki elçi kulunuzun tarafından efendime birşey gönderilir ise kabulü hümayun buyurmayasınız, zira França padişahı tarafından kendine emrolunmak ihtimaldir; kulunuza çok sual eylediler, efendimin tab'ı hümayunları neden hazzeder; cevabım bu oldu ki efendim âlâ silâh ve bahadır at ve barut ve top böyle şeylerden ziyadesilen hazzederler, kaldı ki kendilerinde herşey çoktur, bendelerini buraya pişkeş ümidile göndermediler. Eğer dostluk muradile França padişahı efendime pişkeş irsal eder ise benim sizlere söylediğim şeyleri mahsusan yaptırır efendimin hakıpayı hümayunlarına takdim ederim; belki fikirlerine gelir ki İshak Bey âdetleri bildiğinden böyle söylüyor, elçimize bir emir gönderelim, bakalım İshak Beyin sözü sahih midir; eğer böyle birşey olur ise inayet buyurup kullunuzu hacil buyurmıyasınız; eğer böyle ederseniz vallahilâzîm والله العظيم bu kâfirlerin derununa yüz kat ziyade خوف havf düşeceği malûmı hümayununuz buyrula.

Kulun bu tarafta bazı cengâver ve müdebbir cenerallar ile dostluk edüp görüşüyorum; vaktile kendilerini efendimin hizmetinde kullanmak için eğer fermanınız olur ise bu kullarınıza söz vereyim, França devletinin verdiği ulûfeden bir miktar ziyade verildikte canlarına minnet olur; Devleti Aliyyenin hizmetinde olurlar, kaldı ki münasibini yine efendim bilir; ametcî efendi kulunuza dahi sual buyurursunuz, eğer münasib görülürse kulunuza emir buyurasınız, ana göre hareket ederim.

Kaldıki başvekil kulunuz ile söyleştik; França padişahı dostunuzun muradı böyledir ki inayeti Bâri olup şecâatlû efendimiz mesrur oldukta rikâbı ركاب hümayununuz bir murahas elçi göndereceklerdir, muratları bir yeni ahitname etmektir. Vaktile iki devlet birbirlerine iânet eyleyüp dostlarilen dost düşmanlarilen düşman olup biribiriylen ittifak üzere hareket idüp dostlaşmaktır. Bu şey kulunuza münasip körünür; kaldıki gereği gibi mülâhaza buyurup muradınız ne güne olur ise kulunuza ferman buyurasınız, emir ne güne buyurılır ise kulun ana göre hareket ederim.

Malûmı hûmayun buyurala ki; França padişahı, kulunuza mahiye bir kese akçe tayin eylediler; kulun bir küçük evde oturup bir kimesne ile görüştüğüm yoktur, eskiden görüştüğüm dostlar gelüp sual ediyorlar; kulun cevap ediyorum ki Hasan Paşa bana dargındır, o sebepten selâmetim için buraya geldim. Bu tarafata halk böyle bilirler. Hemen Allahü tealâ hazretleri necâbetlû efendimi ankarib mesrur eylesin, sonra niçin geldiğim malûm olur.

Bu tarafta devlet baş tercemanı olan Mösyö Ruffen'i vaktile kulun beraber getirmek isterim; eğer ferman buyurur iseniz kulunuza bildiresiniz, zira kulunuz efendimden emirsiz birşey etmege hareket edemem, efendime lâzımlı bir adamdır, nameleri dahi terceme eden odur. Baki ferman devletlû, necâbetlû, şecâatlû, velinimetim efendim hazretlerindir. Fi 11 Şaban sene 1201

Bende

Kulun

(مستعار) müstear olan imza okunamadı)

İshak Bey'in mektubuna Ratib Efendi tarafından müsveddesi kaleme alınan Vellaht Selim'in cevabı:

İzzetlû, sadâkatlû mahremi esrar ve mutemedi ihlâskârımız İshak Bey; badesselâm inha ve halü hatırın sual ve istinba kılınır; irsal olunan arzuhalin baştan ayağadək okuyup ve birkaç kere tekrar bakup mefhumu malûmı hûmayunımız olmuştur.

Muhabbetnamemizi biinayetillahi tealâ بعناية الله تعالى selâmetle irsal ve haşmetlû ulu rağbetlû França kiralı dostı ahlâsımızın desti safvetlerine teslim ve size sırrâne ifade olunan hususları gerek kiralı müşarünileyh cenaplarına ve gerek müteveffa Kont Dö (verjen) e mektubı muhabbet üslûbumuz ile ifade ve muradımızı cümlesine tefhim eylediğinden mahzuz oldum, berhurdar ve iki cihanda kâmyap ve kâmkâr olasız.

Pederimiz cennetmekân merhum müşarünileyh hazretlerinin França devletinin aklü fikrine ve sadakatine itimatları olmağla bize vasiyyetnamesinde ifade eylediğine binâen mukaddemce seni ol tarafa namei hûmayunum ile gönderdim; inşaallahü tealâ vakti mukadderde avni inayeti hakka istinat ile her derdin çaresi mülâhaza olunmuştur. İlâçsız dert olmaz meğer mevt ola. Şimdi ortalığın halini

görlüp işidüp birer re'y ve tedbir şimdi hana göre imkânda olmadı-
ândan seni namei hümayunumla gönderdim; şimdi bu vakitte
devletime edecekleri hizmet bir türlü unutulmaz; zira vakti mukad-
derde ve ikbalü saltanatımız hengâmında bizlere çok dost bulunacağı
sana malûmdur; eğerçi üstat oficiyaller gönderdiler; her nekadar
bu dostluk ise dahi faraza مهندس مہندس mühendisi bahri olmagla naziri
yok ise dahi İsveç'te Çayman resmî gemiler ve üstat mühendisi bahri
ve keزالک İngiltere ve Felemenk'te dahi üstat gemi yapıcılar ve ofici-
yaller çoktur; avni Hak'la anların getürülmesi celbi dahi mülâhaza
olunmuştur.

França devletinden Kırım maddesinde ve sair Nemçelü ve
Moskov'lu ile cenklerde dostluk isterim; yoksa bize namei muhalâsat
allâmelerinde yazdıkları biraz nasihat ve devletimizin malûm olan
ahvalini ve görünen işleri rumuz ve İşaret tariki ile hikâyettir; França
devleti eğer fedakârlık (eder) ve bivefalık etmezse ellerinden çok iş
geleceği malûmu hümayunumdur; ancak bizi dahi Felemenk'lü gibi
edecekler ise senin ande ikametini abes ve beyhude olmuş olur, sana
sipariş olunduğu üzere ahar mahalle azimet etmek iktiza eder; göre-
yim seni âkilâne hareket ve ol tarafta cenk ilmini talime dikkat
eyliyesin; velahsıl harbe dair olan hususlara mukayyet ve talim
etmeğe gayret eyliyesin vesselâm.

Bunun altına Ratip Efendi şunu yazmıştır :

«Benim efendim, bundan ziyade İshak Beye yazılmasın; zira anda
gösterir ve ziyde şey söyler; bizim yazdığımız heba olur ve hem
başka mahzur dahi vardır.»

Bu mektuptan anlaşıldığına göre Selim Lui'den gelen nâmeyi,
taleblerinin yerine bir sürü lâf ve nasihattan ibaret olduğu için be-
ğenmemiş ve İshak Bey'in mektubundan Fuansa'nın mâlî muzayakası
olduğu ve bunun için bir meclis topladığı ve bir iş yapılıyacağını
anlaması üzerine İshak Bey'e bu suretle yazmıştır.

Onaltıncı Luiden gelen mektuba Ratip Efendinin yazdığı bir müs-
veddeden bahsediliyor. bu müsveddenin sonunda, Lui'nin muhabbetna-
mesine Ratip Efendinin tesvid ve Selim'in tebyiz ettiği aşağıya sureti
yazılan mektubla beraber takdim idildiği yazılıdır. Selim bu cevabi
mektubu kendi kalemile tebyiz ederek gönderecektir. Ratip Efendi
bu mektubu ve müsveddeyi Selime takdim etmiştir.

Mektup Şudur :

Devletlũ, necâbetlũ Őecâatlũ velinimetim efendim hazretleri.

Hemvare cenabı hudâyi biĥũn vücudı hũmayunların kâffei hata ve hatar ve bilcũmle elem ve kederlerden mahfuz ve masun ve üzerimizde sayei hũmayunların ebed makrun eylesun.

Franĥalunun yazdıkları mektup hileden ibaret ve Devleti Aliyye Şu kıyafete girdi, bu kıyafete girdi; Şimdiden sonra davranmak muhal oldu, Sefer nice edebilir ve siz dahi tahta ĥıktıđınızda sefer edemezsiniz ve sefer etmemek size hayırludur mazmunlarını rũmuz ve işaret etmişler. Devleti Aliyyenin askerinde ve Seraskerlerinde ve ricalinde nizam ve intizam yoktur; eğer Devleti Aliyye kendi askerine ve seraskerlerine ve ricaline Franĥe devletinde vesair Frengistanda olan kırallar gibi nizam verirse dũŐ- mana galip olur ve illâ dahi ziyade rũsvay olur mazmunlarını ve manalarını bayağıca tasrihan yazmıŐlar.

Kulunuzu mukaddem ve muahhar gelen emirnamelerinizde buna devletce cveab yazmalı; devletler kaidesini sen bilursen deyu bu abdi âciz kulunuza ferman buyurduğunuzdan maada diğer emirnamenizde dahi canım Ratib Efendi mektuplarda yalvarır ve niyaz yüzũnden yazma minnetsiz ve korkusuz yaz deyu emrũfermanı hũmayunları bu kulunuza sadır olmuştu. Kulunuzun efendimizin hayır duası ve hũsnũ teveccũhũ zihnimi aĥup alimallahũtealâ Franĥa Kralının mektubunu okudukĥa bakdıĥa dũrlũ dũrlũ manalarını ve hilelerini harice ĥıkarup hâkĩmane ۛۛ ve zarifâne ve PadiŐahâne ve galibâne ve rũstemâne her harfine cevap yazmağa haktealâ bu kulunuza kudret verdi. Şöyle ki:

Bu mektup inŐaallahũtealâ haktealânın inayetile Franĥa devletine varırsa bir yıl bu mektubu mũtalea ve belki siz efendimiz tahta ĥıktıktan sonra dahi ol mektuba hergũn nazar edũp dũrlũ dũrlũ manalar ĥıkaracaklardır. Siz efendimizin Őanũ azameti ve ululuğunu ve akıl ve firasetini ve her işe zihni varup tahta ĥıktıktan sonra ne gũne işlere baŐlıyacađını bir rũmuz ile yazdım ki her okudukĥa temrenli ok gibi mazmunu ciğerlerine saplanır ve ol cevapları Şöyle galibâne ve rũstemâne yazdım ki zahirde iptida okurken evvelinde Franĥa devletinin yazdığından haz etmiş ve yazdığı hileleri anlamamıŐ gibi gelũr; bir az dahi okudukta zerafetle nezaketle hileleri anlatup top gibi cevap verildiği anlanır; ve hem siz bizi ĥocuk yerinemi koyup kafeste mahpus Őeklinde gözũ bağlu toğanmı zannettiniz ben sizin anladığınız değilim ve bana Haktealâ bir gũne inâyet etmiştir ki sũlâlei Osmaniyye ve nesli saltanatta bu abdi âciz misillũ birisi dahi gelmemiŐtir mazmunlarını yerleştirdim ancak zahirde anlanmaz ve yine böyle anlattım ki ne mânĩ bizim devletimiz nice karsanba ve nice felâket

savmıŖtır; bunu dahi savar. Eğer bu vakitte bizim devletimize hayrınız ve iânetiniz olacak ise Ŗimdi makbuldür; yoksa sonra ben tahta çıktıkta edeceğimi avnihakla ederim ve sizin dahi hakkınızdan gelürüm mazmununu rümuz ile yerleŖtirdim.

Ve dedim ki mukaddemki Moskov seferini açmağa Franęe Devleti sebeptir ve bizim rüsvay olmamıza anlar bais oldu; eğer bu mukaddemki ettikleri haltı Ŗimdi bir tarikini bulup temyiz ederler ise febiha. etmezler ise avnihakla bu âciz tahta çıktıkta anın tedbirini mulâhaza etmiŖimdir; sonra peŖşiman olursuz; mazmunlarını rümuzla yaptım; ancak bu Ŗeyler hep sarahat üzeredir ve lâkin hikâye tariki ile yerleŖtirdim ki eğer Haktealâ vakti mukadderde bu abdi âcize siz efendimizin mubarek cemallerini görüp böyle esrar söyleŖmek olursa anladırım. Siz efendimiz dahi hayran kalursuz. Ezcümle Devleti Aliyyenin askeri cenk bilmezler ve nizam yok, França devletinden birkaç üstat oficiyal gönderdim; cenk talim itsünlar deyu, sarahaten yazılmıŖ ve vakıa França devletinden on onbeŖ oficiyal Beyzade gelmiŖti ve nefselemerde top ilminde ve cenk ilminde ve sefine yapmasında meharetleri var; halâ birisi Benruva? derler tersanede birkaç gemi yaptı zatında üstatdır; bunları hep namei hümayunlarına dercettim; bu kâfirlerin bundan merramı nedir? Devleti Aliyye Frengistan gibi ehli islâmı anlara uyduramaz farzedelim; tedrici uydursa on onbeŖ senede nisf mertebe uymaz fitne hudus eder, farzedelim fitneye sebep olmasa dahi düşmen, Devleti Aliyye kendi askerine nizam virsün sonra benimle gelsün adem gibi cenk eylesun deyu bize ruhsat verirmi? Elbette vermez; âkil olan bunun başka vechile çare ve tedbirine bakmaludur. Ŗimdi siz efendimiz frenk âdetleri üzere cenk talimine vesair işlerin nizamına mubaŖeret etseniz frenk devletleri ve düşman olan ve hemcivar olan krallar yarın Osmanlı kuvvet bulup bizleri mehveder deyu başlarlar taraf taraf hücumu.

Ve França Devleti gûya yazar ki biz üstat cenk talim edecek oficiyallar gönderdik ve sınırdaŖlar ile olan bürudeti defetmeğe sai ^{سی} ideyoruz deyu yazarlar; kulun dahi bir dürlü anlardan cenk talimini ve onların oficiyal gönderdik deyu imtinanını ve devlete nizamsız ve askeri itaatsiz dediğini bir dürlü hazmedemeyüp ve çekemeyüp hikâye tarikile vakıa fenni muharebe bir müşkül ilimdir; düşmen gibi tahsili meharet etmedikçe sefer açmak hatadır deyu yazdıklarına cevap yazdım ki bu sözünüz bize nasihattir; vakıa aslından ecdadı izamımızdan Ebül-fetih Sultan Mehmed ve pederleri Muradı sani ve Sultan Urhan Han ve Sultan Selimi Evvel ve oğlu Sultan Süleyman hazaratı vaktinde bizim askerimizde kuvvet ve kudret ve Seraskerlerimizde fenni muha-

rebeye mümareset ve mehareet var idi; anıñün bu kadar memâliki fethettiler; halâ yedimizdedir ve kırallar ve Tekürler ve Nemçelüler yedlerinden aldıkları memleket halâ yedimizdedir; ol zaman frenk askeri cenk bilmezidi ve nizam yok idi ve kanun yok idi; bunları cümle frenk kırallarına bizim âbaü ecdadımız öğretti; anıradan gördüler öğrendiler mazmununu yerleştirdim. Ve ben yine أبائى اجداد abau ecdadımın kanunlarını bu vaktin tabiat ve mizacına göre ihya edeceğim rümuzunu ima ettim; zahirde anlara barit birşey yoktur: ancak okudukça düşündükçe canım bunu yazmaktan muradı yani siz cengi ve nizamı Osmanlıdan öğrendiniz demek çıkar. Ve hem anı dahi rümuz ettim ki bizim sizden matlûbumuz başkadır; bizim her devlette adamımız ve elimiz vardır; her kangisinden cenk edecek oficiyal istesek bize gönderir; ben frengistanın âdetini bilürüm; bu tarafa üstat adam göndermek imtinanını çekemem.

Ve hem bunu dahi şöyle götürdüm ki babam bana on yaşımdan beru França devletinin ve sair devletlerin halini söylerdi, ben dahi babam vefatında pek küçük değil idim; her nekadar gereği gibi böyle şeyleri düşüneceğim istib'at olunur ise size bait gelmesin; zira França devlettine Âli Osman آل عثمان şehzadelerinden kangî şehzade kafeste iken adam ve nâme göndermiştir, bu cümlesinden bait ve duradur olduğu gibi kimesnenin aklü fikri ermiyecek bizde nice esrar dahi vardır deyu rümuz ile benim sizde adamım İshak Bey olduğu gibi her devlette başka böyle adamım vardır ve kendi memaliki mevrusemin her tarafında akıllı ve fikirli sadık kullarım vardır. Gerek Frengistan da ve gerek Âli Osmanın memalikinde ve herne keyfiyet ve hadisat zuhur eder ise anları bize doğruca bildirirler mazmununu yazdım.

Ve hem pederim bana bütün devletlerin ahvaline dair vasiyetname yazmıştır, daima ana nazar ve mutalea ederim ve mantıkta bana türkçe bir risale yadigâr etmiştir.

Bu mantık ilmi ile ben eğri ve doğru ne idüğün anlarım diyerek bu mazmunları ve nice nice mazmunu yazdım. Ve anlar tahriratında siz efendimizi galata düşürüb iğfal etmek için şimdiden zihninde böyle kalsun deyu sefer itmek min ba'd hatadır muhataradır sizin dahi aklınız vardır, eğer sefer iderseniz berbad olursunuz, sakınub itmeyesiniz mazmunları yazılı olmagla sefer etmek hatâ olduğu sahihdir, deyu biraz hikâyeler ve temsiller yazup zımında bir dürlü sefer itmem ve istemem mazmunlarını yazdıktan sonra Padişahlar bir tabibi hâzik gibidir; devletleri bir insanı kâmile müşabihdir; ne vakit ol insanı kâmil de bir illet zuhur ider ise tehiri caiz değildir; Vakitsizdir buna

ilâc olunmaz deyu terk itmez elbette çaresini bulur deyu temsiller getürerek yâni vakti gelur ise dakika ve mülk ve saltanatıma âriz olan illeti cenk, fasd فسد makamındadır. Cenk ile defederim mazmununu dahi yazdım.

Şimdi bu yazdığım Kralın mektubuna cevabdır; Başvekile bu ihtimam olmaz; hem anın mektubunda hiçbir şey yokdur; siz Efendimiz bunu beyaz idince anı dahi gönderirim ve kâğıdını kesdim; heman kulunuz nasıl yazdım ise siz Efendimiz dahi dikkat buyurasız yanlış yazılmasun oldukça güzel yazmağa ihtimam ve himmet buyurasız ve İshak Beye yazılacağı dahi ardı sıra gönderirim on, on iki gün bundayız [1]. Davud Paşada dahi birkaç gün beş altı gün otururlar imiş.

[Diğer mektubun fotoğrafisi konulmuş olub sureti yazılmamıştır].

Fransa Kralı on altıncı Lul'nin Selimî Sâlis'in cülûsu üzerine memlekete avdet etmek isteyen İshak Beyle gönderdiği 1789 (eylül) 18 tarihli nâme

هو الكرم

Şevketlü azametlü kudretlü mehâbetlü nusretlü Emirülmüminin Halifei ruyı zemin Padişahı âlicahı nusretpenah, süleyman vekar, isken- der iktidar essultanülgazi velhakamı ebülmeğazi Sultan Selim Han eda- mellahü tealâ ömrühu ve devletühu ilâ inkirazizzeman hazretlerinin Cenabı nusret meablarına França Padişahı Hazretleri tarafından tahrir ve irsal buyurulan muhabbetnamenin tercemesidir ki zirü balâda! zikr olunur.

Badelelkabı mutade vetteşrifatülmüstemirre minhayı! dostı biriyala- rıdır ki Cenabı azemetmeablarının bendei mutemedleri izzetlü İshak Bey kulları hafazahullah, evamiri aliyyelerine tekarrüb şerefi arzusiyle ve bu tarafta müddeti ikametinde her ne amel ve hareket idibildise cümlesini efendisine ilâm itmek ünniyesile Asitanei saadete avdet itmek muradını bizlere ifade eyledikte işbu muhabbetnamei meveddet- hamenin tahririne bais olub yedine teslim olundu; filvaki miri muma- ileyhın itikadı devleteyne lâıyk ve sezâvar bir merdi kâmil idüğü aynı şahadet ile müşahede ittiğimiz muamelâtı cemilesinden ve her taraftan hakkına sünuh iden şehadâtı mütenevviai tayyibeden muayyen ve mü- beyyen emri bedihî olup França memleketinde temekkün ittiği esnada Cenabı nusretmeablarının hidematı aliyyelerine lâzım olan âmmei ulüm ve maarifi cem ve tahsil itmış olup inşaallahürrahman şerefyaftai

[1] Rus seferi münasebetile ordu hududa gitmek üzere Davutpaşa karargâhı- na çıkmıştır. Tarzı tahrire göre Ratib efendi de ordu ile beraber sefere gidiyor.

istihdam olduğu hususlarda inayeti bâri ile hacil ve şermsar olmyacağı bilâreybdir.

Elân Devleti aliyyei ebed istimrarda tarafı dostanemizden mükâleme olunan umurun ahvaline dair bir harfı cedit silki tahrيره getirölmek münasib görünmedi; zira ahvalâtı mezkûrenin cümlesi muhatı ilmi âlem araları olduğundan kat'ı nazar atebey aliyyei saadet âşiyânlarında mukim Elçimiz dâileri dahi şimdiki hale müteallık muradâtı hayriyyemizi bilüp lâzım geldikçe ilâm ve izhardan hâli olmayacağı malûmumuzdur. Elçi müşarünileyhin Devleti aliyyei ebed peyvendin menfaatîcün ne rütbe gayretkeş idüğü Cenabı Şevketmeablarının dahi malûmlarıdır; elbette fırsat düşdükçe gayyurâne hareket edeceği mukarrerdir; bundan akdem Nemçe devletile zuhur eden emri musalaha bervechi ahsen husul pezir olur ümidinde idik ve ايماد ib'adı ahadı adüvveyn احد عدوين ünmiyesi sebebi iftiharımız olmuştu; ancak العبد بدر والله يقدر el'abdü yüdebbir vallahü yükaddir mülâhazasile teselliyab olmuşuzdur; baümidî anki buna manend hidematı seniyye nevzuhur ider ise savbı merama isalesine اين دوست in dostu sadıklarının bezli kudret ve inzımanı himmet ideceğimizde kat'a iştıbahları kalmıya. Felillâhilhamdi velminne Cenabı azamet meablarının cülûsı hümayunı şevketmakrunlarından esbak ebvabı mücadele fetih olunmuştu, yoksa eyyamı saltanatı ba saadetlerinde sefer açmak iktiza ideydi واحة fırsatı bihtere muntazırlar olup bu misillü emri mühimme mübaşeret itmezden evvel tedarikâtını ahsen veçhile amade kılup tariki fütuhât ve megaziyi âsanter kılmış olurlardı; ol sebebden yana eger biemrillahi tealâ Cenabı nusretmeabları âdâlarına sulh virmek mukadder ise dahi kendü şan ve şöhretlerinin ayinei mücellâsına gubar getürmüş bir vaz'ı hareket sayılmazdı bel [belki] inşaelmennan esnayı sulh ve salahda esbabı cenk ve cidal hazır ve âmade kılınup badehu ankaribüzzeman zamiri münirlerinde merkûz olan sıfatı mustahsenelerini izhar ve ziri kabzı tasaruflarında mevcut kudreti bihad ve kuvveti lâyütaklarını derkâr idüp şa'saai ahteri bülendleri aktârı cihanı pürnur ideceği memulümüzdür ve her surette mercudur ki Cenabı saadet meabları bu dostı vefadarlarının hayırhah ve devletcuylarını ve dostlukta müdavim ve mülâzim olacağımızı bileler [1] bakî dergâhı rabbil'alemine her daim dua ve niyaz kılduğumuz budur ki hemişe cenabı nusrat meapları hıfzı hüdadâ memun olun dermesnedi kâmranî ve derminassai cihanbanî müstedim olalar. Tahriren fi medinetüs sultaniyetil versalya fi

[1] Bu mektup Avusturyalılarla muahede akdini müteakip gelmiştir. Lui, zımnan sulhu tavsiye ediyor Fransada bu sırada inkılâp başlamıştır.

yevmissamini aşer min şehri septambır lisenete tis'a ve semanine ve seb'a mie ve elf an Milâdı İsa a. m. تعرباً في مدينة السلطنة الواصلية في يوم الثامن عشر من شهر سبتمبر لسنة تسع وثمانين وسبعماية و الف عن ميلاد عيسى ء م.

Elhalisül Fuad

Luis

Tahtühu

Elkönt dö Monmorin Vezir

ve Kâtibüssırrı Hazreti Padişahi

França Halâ

Fransa Başvekill Kont dö Monmoren'ın Sultan Sellmi Sâllise gönderdiği 1789 tarihli mektup sureti :

Şevketlü azametlü kudretlü mehabetlü nusretlü emirülmüminin halifei rûyızemin padişahi âlicahı nusretpenah, Süleyman vakar İskender iktidar essultanülgazi velhakanı ebulmegazi Sultan Selim Han edamellahü tealâ ömrühu ve devletühu ilâ inkırazız zaman hazretlerinin cenabı azamet meaplarına França Padişahının vezirleri olan elkönt dö Monmorin tarafından tahrir ve irsal buyurulan muhabbetnamenin tercemesidir ki ziri balâda zikrolunur.

Badelelkabil mutade vetteşrifatil müstemirre merfuu abdı ahkarlarıdır ki cenabı mehabetmeapları bizzat bendei mutemetleri İshak Bey kulların selefim Mösyö Lö Kont Dövorjen savbına irsal buyurmuşlar idi. Bu daileri hod vezarete nail olalıdanberu miri müşarünileyh ile kâh kendim binnefs ve kâh irşadına mutî ve âsitanei saadete dair umurun temşiyetine memur olan kâtibüssırrın vesatatile hergiz mükâleme ve mürasele etmeden hâli olmadık; hattâ İshak Bey kulları ol caniplerde neş'et bulan vakayii havadisnâmehayı şayiden ittila ettikçe aldanmaması için herşeyi alâmâvaka kendine naklolunarak bir harf ketmolunmadı.

Miri merkum dahi cenabı nusret meablarının iradatı âliyeleri mucibince kendini ilân etmeksizin berveçhi ihtiyat akilâne hareket ve bazı merdanı kâmil ile musahabet edüp küşenişini halvet ve refahiyet olup devleti âliyyei ebed istimrarın hizmetine nafi olacak ulüm ve fününun tahsiline meşgul olduğu cenabı azamet meaplarının malümları oldukça eğer bendei mumaiylehleri mesmuu samiai سامية merhametleri ve manzuru nazarı inayetleri buyurulursa bu dailerin mesrur ve mahzuz kılacaklarında kat'a iştibah kalmaya.

Efendim França Padişahı hazretlerinin gerek devleti âliyyei ebed peyvendin menafii için ve gerek cenabı kudret nisaplarının zatı ulüvvi

sıfatlarıyçün gayret ve hayırhahlıkları ve hukukı sabıkai meveddet ve ihtisasları ve el'an zuhur eden umurun suretine dair melhuzatı hayriyeleri İshak Bey kullarının yedinde olan padişahı mumaillehin muhabbetnamesinden malûm ve muayyen olmagla müstağnii anilbeyandır. Pes França devleti ile Devleti âliyyei ebed istimrarın beyninde ezkadim cereyan eden ukudı müvalâtı temhit ve bünûdı musafatı tezyit etmekte bu dâileri dakika fevt eylemiyeceğimi ikrar ve tekraren ikrara iktifa eylemek lâzimei haldendir. Eltafi âliyyei cihanbanî ve merakımı seniyyei cihansitaniden mercu ve memuldur ki bu senakârlarını incizabı hatırı hümayunlarına ساعى و مجد sâi ve mücid ve devamı ömrü devletleri deavataında müdavim ve mülâzim bilüp üzerimden nazari kimya eserlerin diriğ buyurmayup şevketlû azametlû kudretlû mehabetlû emirülmüminin padişahı zaferpenah hazretleri bu devlet cuylarının ubudiyeti tamme ve rukkıyeti kâmilemi çeşmi inayet ile icap ve kabul kılmağı erzani buyururlarsa seri iftiharımı müsavii çerhı minafâm edecekleri emri mukarrerdi. Tahriren fi Medinetissultaniyetil Versalya fi yevmissamini aşer min şehri septambr lisenete tis'a ve semanine ve seb'amie ve elf an Milâtlı İsa a. m.

El'abdül'ahkar
 Elkönt dö Monmorin Vezir
 ve Kâtibüssırrı Hazreti Padişahi
 França
 Halâ

مهانبلو جلاولو هانبلو اقدم حمرنري صاغ اولسون
 احماف بن قوللري بدله انعام بربولون نامه هابرين و مسا شنان و بارجه بونزه كجهلرنا
 ولسن اردن وادي و نخلت و تنگه مستغرق و دعاي بقاي عمر و جلاولري مگر بونزه ملازم
 اولوب بوشللو عواصف عليه هابولري الي الملمات سرمايه افكار جاگزيم اولوجي الظهر
 من الشمس در احماف بن قوللريان فانيجه دولتي طرفه ارسال بوردق حيرت بونزه بجمقدارلري
 هابرين و سردتر محاسن جلاولغر و لرندن بر اثر قاشا انگيز اولغين بونزه بجمقدارلري
 اولوعبره هابولريه نساذ حيرت بونزه فرمليان تمشيبچون دلسن عموديت در ميان ايدوب ان
 ناله تعالي مدكور قوللري صوب ما موعده وارد قور دوز اولوعبره اوده معتاد اولود قورن
 حيرت به و معارف ساير به تحصيل و قور اير جگره ما عا دولت عير ايله فانيجه دولتي بيشه
 تشيد تحت و زيبه نفاذ بر و سيله و مغوبه اولوب ان شالله الرحمن جلوس هابولري
 در قورن غرضي هم سور كجهلر اشتباه بونزه لري بوندر بر جاكر عبوديت بربولري استانه
 سادته بجهلن حد بشل كده يسه انجي سلطنت كنه كا اولون روق نام اولوب شان و شركت
 قدنه كني كميل و بدو هلدن اعد انعام اليمنه سايج و مفيد اولوب ايدله كلفش ايم لكس
 نصيح و بند بوللو ابرو ابدكم كاذم ماده عدم اعتبار و روزه اولون دروع بربولري فانيجه
 دولتن صداقت ميز كهمانه هر بار ترجيح و الحاصل امت محمد خواب غفلت مستغرق اولوب غفلت
 بونزه كسه لري فوق العاي مضروب و مشالم اولوب خابسا و ما بونزه فانيجه ديارينه عودت اتمان
 تفكر اولور ايم بودفه اشارت بربولوا اوده هابولريان شرف صدر حريمه و مورد غيرت جاگزيم
 اعا اولوب برتوانداز قطب جهان اولوجا هابيت ماب حمرنرين خدمت هابولري بولون اعا
 امان بركام اولوزده و ذمت جاكر ايم اولوجي كسختي عن الياندر و لورسونام طبيب قوللري جانب
 بونزه لريه كلوب بيهناده واق اولوجا مذاكر مسخور طبيب قوللريان لساند طرف هابولريه تعصب اولوجي
 و تخليص اولوزده اولوعبره هابولري هر كه لريه شرف افاضه صدور اولورس جانب بونزه كآمدن سر
 قصور اولوب كمان تحري بر اهل اولولري بونزه امر و فرمان و عنایت و احسان مهانبلو
 جلاولو هانبلو اقدم حمرنري كدر

بنسبت
 قورنده مشورن عوفيه
 السلجيت
 فانيجه
 بستانه
 هر

مهابلو جلائیو عنایتلو اقدام حضرتی صاع اولسوت
 محض عواطف هایونلرین ناشی بود فعه لورسونام طبیب قولری بدیله ارسال بوریلون
 نامه هایونلری بر بنه حقیر لرنه رسید و مضمون مسفور قولری حقنه ایما بوریلون اولر
 هایونلری مفهوم چاکر لری اولشدر فی الحقیقه طبیب مرکوم ذلین صاحب فراست و خاتمه
 جنب جلائیات هایونلرین خدمت کینه لرنه کمال صداقت و عبودیت برله اوله دپا بسته
 اولمیش کئی اعتماد هایونلرینه وجوه ایله شایسته اولدیغنده جاه اشتباه بر قدر بر بند
 کینه لری ایسه از ادوات جلیله هایونلری فریجه دولته اخبار و افاده مضمون دولت مذکور نیک
 باش و کیلنه بر قطعه مکتوب تحریر و کچی اوچ کوندنلرک بر بنه لرنه منسوب اولما معتمد بر
 بکرده ایله خفیه ارسال اینکله بر وجه اوزر اسحاق بن قولری اول طرف وارمزدا مقدم جا
 هایونلریندا مأمور اولدیغی مرادده فریجه دولتی خیبر و اکاه اولش اولور و مرقوم قولری
 طرفندا ورود این جن تحریرات اولر هایونلرینه امتیالاً طبیب مرکوم لورسون قولری
 بر ساطیله خاکبای هایونلرینه تقدیمه مبادرت و عبودیت کلیه چاکرانه بی تکرار عرض
 و اظهاره جسارت قلنور باقی امر و فرمان و عنایت و احسان مهابلو
 جلائیو عنایتلو اقدام حضرتی بکدر
 فرزند و سرور خوفیه
 اسحاق
 فریجه
 پاشاه
 ۴

نیم شجاعانلو مرحتلو افندم
 قولون کولی بر فرمانکن سیور پلر ایسه بیولا بر کوجوکه کاشیاده بشقلا یازب امر نامه کزن ایچینلا
 قیوب طرفی قولو کوزو بیولا ار سال سیور سکن اقتطاسیلا کوزو امر نامه کزی بلکی باش و کتلا
 کوستره مک افظا ایله قولو کوزو امر کزن نگوته اولدغنی سیولا اولدغنی بیلا منز اولدغنی قولو
 کند لکن سیور کچی افندمک مورادها یونلری بی اجرا ایتمک غیرت ایله بیله یوقصده
 کند کندی بیله بر شی موراد ایروب نظام و دریم بلکی افندمک موراد لری بشقلا در سیولا
 اولدغنی قولو کوزو زیاده ایلا غیرت و مرض اولور سکن امرها یونلر هلسته اجرا اولور قولو
 افندمک امر فری انشا الله اجرا ایدن قولو لریم قالدکه ایلیجی قولو کوزن طرفندان افندمک بر شی
 کوزو پلر ایسه قبول ها یون بیله سکن زور فرایجه پادشاهی طرفندان کندنه امر اولماق
 احتیاط قولو کوزو چوق سوال ایلا پلر افندمک طبع ها یونلری ندر حفظ ایله جموم بر اولور
 افندمک اعلی سده و مجاد برآت و بارود و طوبو سیولا شیردن زیاده سی ایلی حفظ ایله
 کند لنده هر شی چوق قدر بنده لری بویله پیشکش امید مکنه کوزو پلر ایله کوزو سنیق مراد ایلا
 فرایجه پادشاهی افندمک پیشکش ارسال ایله بیله سکر سولمک شیر ی محصور
 یایدن مر افندمک حکم ایله ها یونلری مکنه تقدیم ایلام بلکی فکر لریله کلرکی اسحاق بلک
 آذ تلغری بلد کندن سیولا سیولا یوسر ایلیجی جزو بر امر کوزو بل بقلم اسحاق بلک سوزک
 صحیحی مدهر اگر بویله بر شی اولور ایسه عنایت سیور بر قولو کوزو مجید سیور مکنه اگر سیولا
 ایله سکر و الله العظیم بو کافر ندر در سنه یوز قان زیاده خموش دوشه حکمی منسلی
 ها یونلر سیور بل قولون بولر فده بعضی حکم کور و مدبر جملة مرال لر ایلا و سنیق ایلا
 کوزو شیورم و قتیله کند لری افندمک خرم مننده قولون ایچون اگر فرمانکن اولور ایسه
 بوقولور بکوز سوزو لیم فرایجه دوله تنله و دردی الوظن بر قدر شی زیاده و بر کوزو
 جانلریله منت اولور دولتو علیته مکنه منده اولور لر قالدکه مناسبی کینه افندمک بیله
 آمدی اقدی قولو کوزو شی سوال سیور بسکنا کور مناسب کوزو ایسه قولو کوزو امر سیور سکن
 آن کوزو حرکت ایلام قالدکه باش و کلر قولو کوزو ایله سیولشدک فرایجه پادشاهی دوستلر
 مرادی سیولا در ک عنایتی باری اولوب شجاعانلو افندمک مسرور اولدغنی حکم ها یونلر
 بر بر شخص ایلیجی کوزو کجملدر مراد لری بر بلکی محمد نامه ایتمک در وقتیلایک دولت
 بر لر بنده اعانت ایروب دوست لری ایله دوست و دشمن لری ایله دشمن اولوب بر بر
 ایله اتفاق اولور حرکت ایروب دوست لشکر بوش قولو کوزو مناسب کوزو نور قالدکه
 کوزو کوزو حظه سیور بر مراد کزن اولور ایسه قولو کوزو فرمان سیور سکن امر کوزو سیور
 ایسه قولون آن کوزو حرکت ایلام معلوم ها یونلر کوزو فرایجه پادشاهی قولو کوزو
 ماهیله بر کیسه ایچده تعین ایلا پلر قولون بر کوجوکه اوده او تور بر بر کسه ایلی
 کوزو و شد کوزو قدر اسکیدن کوزو شدیم دوستلر کذب سوال ایله بر قولون جواب
 ایله بر کوزو حسرت پادشاهی بنا در غنله اوسلبدن سلم تم ایچون بویله کلام بولر فده
 سالیق سیولا پلر همان الله تعالی حضرت لری شجاعتلو افندمک عنقریب مسرور ایلیجی
 صلوه ایچون کلام معلوم اولور بولر فده دولت باش تر جموماتی اولون من بیور تر قتی
 وقتیلایک قولون بر لر کوزو مک استیم اگر فرمان سیور رشکن قولو کوزو بیلا سکن زور قولو کوزو
 افندمک امر سکر شی ایتمک حرکت ایلام افندمک لر ظلمی بر ادمه نامه لری شیور
 ایله اودور باقی فرمان دولتو شجاعتلو شجاعانلو افندمک حظه لری بلک
 مکنه شجاعان

در صفا و تقوی هم از وصی و اخلاص کارز اسحق یک بعد السلام آنها حال و خاطرک
 و استقامت و ایشاد انان و صفاک بگردن ایامه دک اوقوب و بر تالیق کون و بسید
 در فایز کما اوقوب مغربی معلوم هم ایوز اسدر بخشامه زری بغایه ام معالی سلامه
 رسال و مشهور اول وقت و آنچه برای وقت اخصرک دست صفوتیه تسلیم و سز
 سزانه افاده اولنان خصوصاً کون قرال اسرا اید جانیتره و کله و کون
 استوفی خوت دیور زنه ملکوت بخت اسلوبی اید افاده ~~و~~ و مراد مغزی
 جمله ستم تقویم اید بگردن محفوظ اولدم بر خوردار و ایدی جهانزه کایاب و کامکار
 اولدم سز بر روضتخان و صوم مشا اید صفوتیه و آنچه دولتک عقلا و فکریه ~~و~~
 و صد اینه اعتمادی اید بجزه و صفتنامه سنده افاده اید بگردن بنا مقدر کیمی
 اولوقه نامه هم ایوز اید کون درم ان سزا ام معالی وقت مقدره ~~و~~ بهر عنون
 و عنایت حق استناد اید هر دو ک جا ره ملا خطم ایشاد در علم صبر و در انگیز
 حکومت اولدم شهر اوز انقدر جاننی کوروت ایشاد بر برای و تدبیر شمدار کوره
 اسکان اولدم مقیم سزا نامه هم بونلم کون درم شمدار بووقدن دولتیه اید جلاک
 سعادت بر در لوا و اولدم زبر اوقت مقدره و اقبال و سفتیضا ضامن بزرا
 چه در دست بوندم صوملا معلومدر اگر چه استاد او یجیا اید کون درم اید
 هر قدر بود و ستم اید چه و ضایع و اینه سبک اید نظیر اید اید
 اسوجده جایمان رسمی کلیل و استاد مهند سبک و کده اید انظره و مقدره
 استاد کیمی با یجیل او یجیا اید صوقدر عنون عقلا ایزر و کورلمی صلی
 ملا خطم و ایشاد و آنچه دولتم و بیم ما و سندن و سانه زری بو و سقول اید
 جنگوره دولتیم اید بیضه بزرا نامه ~~و~~ مخالفت علامه بزرا باز دولتی
 بر ارضیحت و دولتیک و معلوم اوان اصولنی و لورینان ایشاری خطت
 صفتیوه رموز و اشارت طریقی اید حکایتدر جنو و آنچه دولتی ~~و~~
 اگر ذکا کالوق و بیوفالقی اید ایزر اید نون جوته ایش کله جلی ~~و~~
 معلوم هم ایوز اید بزی دخی فتنطوبی اید جطر اید سکر اید اقاتک
 عبت و بهوره اولمش او نور ~~و~~ سکا سبک ایش اولدنی وزره
 افر محله عیبت ~~و~~ ایماک اقضا اید زوره یح سنی عاقلانه حکمت
 و اولوقدن جنگ علمی تعلیم دقت اید سکه و الحاصلیه دانز
 اوان خصوصاً مقید و تعلیم اید غیرت اید سکه و السلام

نیم اقدم بوزن زیاده اسمع بید بلسون زبر اید کونتر و زیاده شی سوبل
 سزیم باز دینجه اید اولور و هم شقه کونتر و زور وارد

و مع بودی ^و سوره کونور دلمه بابام نکاون باشدون بم و زواجی دولنگ و ساشردون کونور
 حالنی سولردی بندر بابام و فاقتن بک کونور دلمه بابام و فاقتن کونور کونور کونور کونور
 روشن جلم استعدا اولور ایسه سزه بعید کلمسون زیر او ایچین دولنگه ارغمان شهزاده زنده
 قنقر شهزاده قفده ایلمه ادم و نامه کونور مشدر بو عهد سنون بعید و درادور اولور کونور
 کمنه نه عقل و فکر ایبرمه جک سزه نیچیم ار ^و واردر دیور و مورایلم نیم سزه ادم
 احمه یز او ایچین هر دولنگه بشق بولم ادم واردر و کونور مالک موروتنه مکن هر وطنه
 عاقللو و فکر و صادق قولم واردر کونور کونور کونور کونور کونور کونور کونور
 و هر نه کیفیت و حادثات ظهور ایبر ایسه انر سزه طویکجه بلدیبر ایصفونر یازدم
 و هر بدم بکایتون دولنگر کن احوالنه دانر و صفتنامه و صیت نامه یاز حشر در اعا
 الکاتفر و مطالع ایدرم و منظره بکاتر کجه بر سالم یادگار ایچنر بو منظم علم
 ایلدین آری و طویکجه ایروکنر ایفانم دیبر کن بو مضمونر و نیچیم مضمونر
 یازدم کجه و انر کجه بر اتمن ستر اقدوزی علمه دو سواد ایغفار ایچنر
 ستمردن دهنن بولم فالسون دیوسو ایچنر مد بعد خطا در خا کجه در ستر کن
^و عقل و ارور ای سوادیز کونور با د اولور کونور ماضو هی ایچنه ستم مضمونر
 یازدیو ایچنر سوادیز خطا ایچنر کجه دیو بولر خطا رو غمشلر یازدیو
 ضمنن بر در لوسو هی ایچنر و ایچنر مضمونر یازدیو صله بادشاه
 بر طبیب حازه بیدر دولنگر ^{مضمون} بر انسان کامله مشاهد نوقت اول
 انسان کاملن بر علت ظهور ایبر ایسه ^{مضمون} آخیر جاننر دکدر و قنقر در بولم علاج اولور
 دیو ستر کن ایچنر الته جاره سی بولور دیو غمشلر کونور رکن یعنی وقتی کونور
 دقیقه و حکمت و سلطنته عارض اولم علی جنک و قصد حقاننده در
 جنک ایلدیم دفع ایدرم مضمونر ^و یازدم ستمرد بو یازدیو قائلن مکتوبه جوابر
 باش و کلمه بواهتمام اولور ه انک مکتوبن هیچ برشی بو قدر ستر اقدوزی بیاض
 ایچنر ایچنر کونور روم و لاخیر کسدم هان قولنر فصل یازدم ایسه ستر اقدوز
^و وقت بیوره ستر باغینیش یازلمسون اولور کونور یازدم بواهتمام و همت
 بیوره ستر و ایچنر کلمه یازلم جو ^و ار در صره کونور ادم اون اولور کونور بولم یوز
 راور کونور ^و هر قاه کون بش الت کون او نورر ایچنر

هو الكريم

شكركم عظمتمو قدرتمو مهابتكمو نصرتكمو امير المؤمنين خليفه ربي زمين پادشاه عاليجاه نصرت پناه سماجان وقار
اسكندر اقتدار السلطان الغازي والحاقان ابراهيم غازي سلطان سليم خان امام الله تعالى عمر و دولته الى انقراض الزمان حضرت بدينك جناب نصرتمو بدينك
ذليله پادشاهي حضرتي طرزين تحرير وارسال بيوريلون محبتنامه نك ترجمه سيدك ذير بااده ذكر اولون

بعد الالقايم معاده و التشریفات المسترق منهای دوست بی وایران که جناب عظیماً بدينك بنوع معتمدی عزتو استحقاق قولری حفظه الله اولر علیه برینه تقرب
شده ارزوسید و بوظرف منقذ قاستنن هر نه عمل و حرکت ایون بیاری ایسه جمله بی افندینه اعلام ایقن امنیه سیله آستانه سعاده عودت ایقن مرادق بربره افاده ایذکون اشیر
محبتنامه مؤدت خامه نك تحریرینه باعث اولوب بیند تسلیم اولنری بی الواقع میوم می ایهد اعتقاد و ولتینه لایق و سرا و ابرار بر مرد کامل ایذکیه عین شهادت ایذمشاهین ایذکیکن
معاملات جمیلن و هر طرفه حقه مشرق ایون شهوات متنوعه طیبیه دن معین و مینین امر بیو بی اولوب ذلیله مملکتن تمن ایذکی ایشاده جناب نصرتمو بدينك من مامت
علیه برینه لازم اولان عامه علوم و معارفه جمع و تحصیل ایقن اولوب انشا الرحمن شرفیافته استخرام اولوب فی خصوصه عنایت باری ایذکیجیل و شمسار اولیجینی بلا سیر اولن
دولت علیه ابر استقرده طرف و ستانه مزون کماله اولان امور اولو احواله و ابر بر حرفه جریه سلاک تحریر کنتریلون مناسب کورنری ایذا احوالات من کونون باری جمیل عظیمه
اولر و غنن قطع نظر عنیه علیه سعادت اشیا لثمنه معین ایچیز و ایلری ذبی شهر کی کماله متعلق مرادق غیری بری میلوب لازم کلرکی اعلام و اظفار اولن خلی اولیجینی معلوم مرد اولر
مشاور الیه اولر دولت علیه ابر بیوندک منفعه چیون نه مرتبه غیور کنش ایذکی جناب شوکتاً بدينك و فی معروضین البته فرصت و شرفی غیرانه حرکت ایرجکی مقرو و بوزن اقدم غیر
ده لتیلد ظهور ایون امر صلحه بر وجه احسن حصولیز و اولور امینن اولر و ابعاد اندر می ولین امنیه سبب افتخار من اولمشری لثمن العبر یبر و الذی قدرنا حفظه سید تسلیم باب
اولمشیز و با امیرانکه بوکامانن من مامت سنیه نوظهور ایرسه صوب مراد ایصال سنه ایرو دست صادقه دینک بزل قررت و انضمام تحت ابر سیکنده قطعاً اشتب حدی قائیه فلله الم
والتمه جناب عظیمتمو بدينك جلوس همیون شکرت مقرو نقرین استیق ابواب مجاوله فتح اولمشری یرخسه ایام سلطنت با سعادت نقرین سفر اچتو اقتضای ایومی لاجاله دست
بهتره منتظر اولوب بو مشلو امر مهتمه مباشرت ایقن من اولر تملکاتی احسن و جرایده اماده قلوب طرق فتوحات و مغازی فی اسانتر قنقر اولور لری اول سبیرن یکا اگر بامر الله تبارک
جناب نصرتمو بدينك ایضا لثمنه صلح و بریدو مقدر ایسه فی کزو شان و شهرت بدينك ایضا عجلیند غبار کتر منش بر وضع و حرکت صایر لری بل انشا للان انشاء صلح و صلاحه اسباب بندوم
و جلال خاطر و اماده کتوبه بعد عن قریب الزمان ضمیمه منیر نقرین مرکوز اولان صفات مستحسنه لثمن افکار و ذریقه نقرین موجود قررت بیقن و قوت لایطاف نقرین و حکار ایقن
شکسته اختر بیلنری اختار جهان پر نور ایرجکی مأمولر و و هر صریق موجود که جناب سعادت قنقری بره دست و خا اولریند خیفخواه و ده تقیر برون و دوستقن مردم و ملازم اولر
بیلر باقی و حکار سرب العالمیه هر دیم دعا و نیاز قیلر و غنر بودر که همیشه جناب نصرتمو بدينك حفظ خواجه مأمون اولون و دستن کار لری در منفعه جهانیه تسلیم اولر

الخالص التواد

لویس

تخت
الکویت و موغزین وزیر
وکاتب الشحضرت پاری
ظریف
حاکم

شوکلو عظمتو قدرتو مهاتلو نصرالله امیر المومنین خلیفه دوی زمین پادشاه علیجاه نصرت پناه سلیمان وقار سکندر اقتدار
السلطان المغازی ملکا قان اولوغلاری سلطان سلیم خان اوام الله تعالی عمر و دولت له لای انقراض الزمان حضرت ندینک جناب عظمتا بلرینه فرخنده پادشاهتو
وزیر لری اولان الکوفت د مومنونین طرفین قریر وارسال بیرون محبتنامه ن ترجمه سیر که زیر بلاه ذکر اولور

بعرا القاب العتاده والتشريفات المستقر مرفوع عبدالمعز لور که جناب مهاتما بلدی بالذات بده معتبر لری ایمن بلو قولا این سلف موسی لوقت دوروزن صوبه
ارسال بیرونشاری بی بوداعیلری خود وزارت نایل اولورن بر میو مشار الیه کاه کنیم بالنفس وکاه ارشاده مطیع واستانه سعادت د ایرامورک تمشیتند مأمورا ولان کاتب
المرک و ساطیلده هر که مکالمه و رساله ایمن خلک اولور حق ایمن بلو قولا لری اولجانلورده نشأت بلان دقایی حوادث نامهای شایعون اطلاع ایتدیله الایمان مسیحون
هر شئی علمای و قه کنده نقل اولورده بر فرکتیم افری میور قوم د بی جناب نصر مهاتما بلدی اادات لیری میخینه کنی اعلان ایتمکدن برده احتیاط عاقلانه حرکت و
بعض مدار کامل ایلم صاحب ایروب گوشه نشین خلعت و رفاهیت اولوب دولت علیه ابراستر اولور سفینه نافع اولاج علوم و فنون عصبیک مشغول اولور بی جناب
عظمتا بلرینه معلوم لری اولور قه موی الیری مسوم سامعه مرجمدی و منظور نظر عنایت لری بیور بوسه بود ایدین مسرور و محظوظ قیظدن قطعاً اشتباه
قائم اذ فرخنده پادشاهی حضرت بلرینک کرم دولت علیه ابراستر اولورک منافع لیون د کرم جناب قدرت نصا بلرینه ذات علوصفا تاری لیون غیرت و خیر خواهلری و حقوق
سابقه مروت و اختصاص لری د الان ظهور یون امورک صورتده امر ملحوظات غیر لری ایمن بلو قولا ایند یرین اولان پادشاه موی ایلهون محبتنامه ن معلوم
و معین اولور مستغنی عن البیانر د پسر فرخنده دلای الیه دولت علیه ابراستر اولورک بیندن ارقیم جریان این عقده موالاتی تمیز و بنود مصافحای تزیین ایتمک بوداعیلری
د قیقه نیت المیجکی اقرار و تکرار اقرارن آفتاب الملک لازمه حالده الطاف علیه جهانیا فی و مراسم سنیه جهاستانین مرجوم اولورده بو فتاکار لری لجناب خاطر
جهان یازنده ساجی و دوا م عمر و دولدی د عواقرن مرادم د سوزم بیلوب افسوسه نظر کجا اقر لری د ریغ بیور بیوب شوکلو عظمتو قدرتو مهاتلو
امیر المومنین پادشاه خضر پناه حضرت لری بود لقیو بلرینک عبودیت تامه و رقیق کلامی چشم عنایت اید لجناب د قبول قیظی اولور بیور بوسه مسرتخاری مسدا بی و
چرخ سینا نام ایر جگاری امر مقرون قرآن مریه السلطانیة لوی الیالی بیام اثامن عشر من شهر سبتمبر سنه تسع و ثمانین و سبعمایه و الف من جماد محرم
العین الحقر

الکوفت د مومنونین وزیر
د کاتب الترحضت پادشاه
فرخنده
حالا

17 — Fransa Hariciye Nazırı Kont dö Monmoren tarafından Selim'e gönderilen 1789 Mayıs tarihli ikinci mektub

